

כאמרתו קרן יו"ט... פתח בלתי נסגור... פתח בלתי נסגור... פתח בלתי נסגור...

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ז
מיסודה של עמותת "משולבי ערימת"
רחוב שאגת אריה 17/25
קרית ספר 71919 מודיעין עילית
ארץ ישראל

גליון מספר 392

הוציח ע"י כנס הנה"צ הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לע"נ הר"ר צבי בחר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

מסכת מנחות דף לה - דף מא בס"ד, ט' ניסן התשע"א.

לחוקם ואין נפסלין בכך. **ובדברי חמודות** (אות כב) כתב, דהטעם שעשו כן, לפי שבשעושין הבית של תפילין של יד, בהכרח נעשו קמטים ואינו נוי, ולכך נהגו להעביר הרצועה לחפות ולכסות הקמטים, ועיין שם עוד.

ו גמ', שין של תפילין הלכה למשה מסיני. כתב **הבית יוסף** (סימן לב סקמ"ב) בשם **הארחות חיים** (סימן כז), דלפיכך עושין שין יותר משאר אותיות, כדי לרמוז הימים שאדם מניחם בשנה שהם ש'. וכתב **המור וקציעה**, דאף שאינו חשבון מכוון נקטינן מספר שלם. ועיין עוד ב**ברוך שאמר** (סקכ"ו), שחישב בצירוף י"ט שנים. ובשם **הר"י אסקנדר** כתב, דטעם השי"ן, משום ששם הוי"ה בא"ת ב"ש היינו מצ'פץ ועולה ש', ועל כן נאמר "וראו וגו' כי שם השם נקרא עליך" כי אין נראה מבחוץ אלא השי"ן. ו**בחיודושי מרן רי"ז הלוי** (על התורה, פרשת ואתחנן) כתב, דהא דנקטה התורה גבי תפילין של יד לשון "וקשרתם" וגבי של ראש לשון "והיו", היינו משום דאיתא **בשבת** (כח) דגם השי"ן בכלל תורת ה', וכיון דשי"ן הוא מגוף הבית של ראש, ו"לטטופות" אזיל על הדברים האלה שנכתב לפניו, נכתב "והיו לטטופות", דהיינו שעצם הטטופות יהיה נעשה מ"הדברים האלה", ונאמר בלשון רבים, משום דשני השינין הוו הלכה למשה מסיני, כמבואר ב**רמב"ם** (פ"ג מתפילין ה"א), מה שאין כן השל יד, רק הפרשיות נקראו תורת ה' ולא הבית, הלכך כתיב בהו לישנא ד"אוקשרתם" דהפרשיות רק קשורין ליד ולא מגופו.

ז גמ', שם. כתב **הבית יוסף** (או"ח סימן לב סמ"ב) בשם **ארחות חיים** (סימן כז), שלא יעשה השי"ן בדפוס שאם עשאה לא יצא דהווי כחך תוכות, ושכן כתבו **הרבינו יונה והרשב"א**. וכן ראה לדקדק **מהרמב"ם** (פ"ג מתפילין ה"א) ו**הרא"ש** (בסדר תיקון תפילין), ו**הטור**. והוסיף, שהאשכנזים נוהרים בכך ומקמטים את העור במלקט על ידי כפילה, אבל אנו נוהגים לעשות השינין בדפוס. וגם **בארחות חיים** כתב, שיש אומרים שאין לחוש לכך, ופוק חזי מאי עמא דבר, ולפנינו בארחות חיים ליתא] אמנם **בשולחן ערוך** (סימן לב סמ"ב) כתב, שעושין השי"ן מקמטי העור. וב**משנה ברורה** (ס"ק קצג) כתב, ד**בט"ז ומגן אברהם** משמע, דלכתחילה טוב להימנע מלעשות בדפוס. והביא, ד**בכנסת הגדולה** כתב בשם **תשובת הרמ"ע**, דבדפוס יש יותר הידור, וסיים, דכן המנהג פשוט כהיום לעשותן בדפוס, מפני שעל ידי זה יש לה תואר שין בחוליותיה וזיונה יותר משין המקומטת מהעור.

ח גמ', שם. כתב **המשנה ברורה** (סל"ב ס"ק קצ"א), דמשמע באחרונים, דלא בעינן שיעשו השיני"ן דוקא בכתב סת"ם ממש, ומנהג סופרים כהיום באיזה מקומות להדר ולעשותן בכתב אשורית ממש. ועיין עוד ב**ביאור הלכה** (ד"ה שין של תפילין). ועיין **בשו"ת הגרע"א** (ח"א סימן יא), דמסיק דאין להתיר את העור ולעשות תמונת שין ולהדביק על הבית.

ט תוס' ד"ה שין של תפילין, כתב **בשימושא רבה**, דצורה דשין דימינא ג' רישי וכו'. (ועיין הטעם **במעדני יו"ט** (אות ב') בשם **סמ"ג** עשין כב). וכן נפסק **בשולחן ערוך** (סימן ל"ב סעיף מב), וכתב, דאזלינן בתר ימין המניח. וכתב **המשנה ברורה** (ס"ק קצד), דאין חילוק בין אטר לאחר, ולעולם בתר ימין ושמאל דעלמא אזלינן.

י בא"ד, ואי אפיך לית לן בה. כתב **המשנה ברורה** (סימן לב ס"ק קצה) בשם

דף לה ע"א

א גמ', ברייתא לברייתא וגוייתא לגוייתא נמי הך דבעיא למיחזי אווריא דימינן קא חזיא אוירא דשמאל וכו'. כתב **המעדני יו"ט** (סימן ו' אות מ'), דצריך לפרש דגוייתא לגוייתא אף דלעולם לא הך חזיא אוירא ולא הך חזיא אוירא, מכל מקום הך בעיא למיהוי סמיכא להך דחזיא אוירא דשמאל, והשתא אשתכח דהוויא איפכא.

ב גמ', אמר רב תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני. שיטת **רש"י ותוס' ד"ה תיתורא**, דהוא העור התחתון שמכסה פי הבתים. אבל **הנמוקי יוסף** (ז. מדפי הרי"ף) פירש, דהיא רצועה קצרה, שתופרין על הבית דתפילין של יד ממזרח למערב, והוא כעין גשר, והוא מעברתא לשיטת **היש מפרשים בתוס' ד"ה מעברתא. והמרדכי** (תתקסט) כתב, דר"י הקשה לפירוש **רש"י**, דאם ימשוך בדוחק יקלקל ריבוע התפילין. ועיין שם דיש מביאים ראיה לפירוש **רש"י** מסוגיא דשבת פרק שני, ומה שתירץ ר"י.

ג תוס' ד"ה תיתורא דתפילין, בתוה"ד, ומשמע מתוך פירוש הקונטרס שהבתים והתיתורא הכל מעור אחד ואין נוהגין כן. ו**הרא"ש** (תפילין סימן ז') ביאר הטעם, לפי שעור הבתים דק "ועור התיתורא עב" (וזאת הוסיף **המעדני יו"ט** (אות נ') על פי ספרים אחרים), ולכך לוקחים עור עב וחוק וכופלין אותו לשניים, ועושין נקב מרובע בכפל העליון, ומכניסין בו הבתים, והכפל התחתון מכסה את פי הבתים. וכן כתב **בשיטה מקובצת** (אות כ') בשם **הר"י. ובטור** (סימן לב) כתב, דטוב לעשותו עב וחוק, דבכך מתקיים בית מושב התפילין והתפר והריבוע. ו**הרמב"ם** (פ"ג מתפילין ה"ג) כתב, ומחזירין מקצת העור מלמטה ותופרין אותו מארבע פינותיו. וכתב **הכסף משנה** (שם ה"א), דלדעתו תיתורא ומעברתא חדא ניהו, וכפשט לשון **בעל הערוך** המובא **בתוס' ד"ה מעברתא. והעיטור** כתב, דתופרין כדי שלא יפלו הפרשיות לחוץ. דהיינו דבמהות הבית אין דין של תיתורא. אכן הרמב"ם שם (ה"א) כתב, דתפילין צריכים להיות מחופין בעור. ו**בשולחן ערוך** (סימן לב סעיף מד) פסק, שאין צריך להיות התיתורא והמעברתא מעור אחד עם הבתים, וכתב **המשנה ברורה** (ס"ק כא) דמכל מקום אם אפשר טוב להדר לצאת דעת המחמיירין. ו**בביאור הלכה** (ד"ה שישים) הוסיף, דאף **דברא"ש** ו**במרדכי** משמע, שיותר טוב שלא לעשות מעור אחד, מכל מקום בזמננו לא שייך האי קלקול למי שיודע אמנות הבתים. ומכל מקום כתב, ד**הגרע"א** הפריז על המדה, דמשמעות דבריו דמצד הדין צריך לעשות הכל מעור אחד, וזה אינו, דרבים פליגי **ארש"י וארמב"ם**.

ד גמ', מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני. עיין **רש"י ותוס' ד"ה מעברתא.** אבל **הנימוקי יוסף** (תפילין ז. מדפי הרי"ף) כתב, דמעברתא היא התפירה שבין בית לבית בתפילין של ראש, שמעביר חוטי התפירה ממזרח למערב. ו**במרדכי** (תתקסט) כתב, שכן פירש **הרי"ף**. אבל אינו לפנינו.

ה תוס' ד"ה מעברתא דתפילין, בתוה"ד, ויש מפרשים מעברתא רצועה קטנה שמעבירין למעלה וכו'. ו**הרא"ש** (בסדר תיקון תפילין) כתב, דאין נראה לפרש כן, כיון דמעברתא דתפילין שייך בשל ראש ושל יד כמו התיתורא, והסופרים נהגו כן לפי שהתפילין של יד גבוהין וקצרין ומשימין אותן תחת בגדיהם ומתנרנדים ונפסדים ומתקלקלים, ולכך העבירו רצועה זו עליהם

אפילו בדיעבד. וכן הביא מביאור הגר"א (סקצ"ד) דמשמע דמצדד כן להלכה, וכן בישועות יעקב, וכן משמע באלוה רבה ובשיורי כנסת הגדולה דיש להחמיר, אם לא במקום דאי אפשר דיש לסמוך אדברי המקילין כדי שלא להתבטל ממצות תפילין. ובשו"ת נודע ביהודה (או"ח קמא סוף ס"י אות א') ביאר, דאף להנהו דסברי ששחרות הבתים אינו מעיקר הדין, לא אמרינן שהצבע חוצץ ונמצא שאין הבית רואה את האויר, משום דכל שלנאותו אין חוצץ.

(יז) גמ', תפילין אין קושרין אותן אלא במינן. פירש רש"י ד"ה אלא במינן, של עור ולא של משי ופשתן. אמנם הרמב"ם (פ"ג מתפילין ה"ד) כתב, ולא יהיה אחורי הרצועה לעולם אלא כעין הקציצה, אם ירוקה ירוקין, ואם לבנה לבנים. ולכאורה נראה שמפרש דבמינן היינו באותו הצבע.

(יח) רש"י ד"ה אדומות לא יעשה, מפני גנאי שמא יאמרו גרדן הוא וכו'. אמנם הנמוקי יוסף (תפילין ז: מדפי הרי"ף) הביא, דיש מפרשים שמיפה עצמו למצא חן בעיני הזונות.

(יט) רש"י ד"ה ודבר אחר, שמא יאמרו אשתו נדה בעל וכו'. אמנם הנמוקי יוסף (ז: מדפי הרי"ף) פירש, ד"דבר אחר" היינו כומרי עבודה זרה שעושין סימנין מבגד אדום.

(כ) גמ', תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני אמר רב פפא בתפרין ובאלכסונן וכו'. עיין רש"י ד"ה תפילין מרובעות וד"ה ובאלכסונן. ובשיטה מקובצת (אות י') כתב, דרש"י מפרש דהבתים מרובעים, וכן הוא ברא"ש (תפילין סימן ט')

בשם רש"י. וכתב, דמשמע מתוך פירושו, שעיקר הריבוע על הבתים ומושבן. וכתב, דנהגו לרבע גם התפירה, ותופרין סמוך לבתים כדי שהבתים יהיו מהודקים יחד, ומשיירים מן התפירה סביב התפירה, וכן הסיק. אמנם כתב, דיש שתופרין יחד שתי כפילות של התפירה בשפתה כדרך תופרי בגדים מבלי שיור חוץ לתפירה, ולפי זה ריבוע התפירה והתפירה הכל אחד הוא. וכתב, דאפשר שרש"י, שלא הזכיר ריבוע בתפירה סובר כן. ועיין עוד בשיטה מקובצת (אות ב') שפירש, דרש"י לשיטתו לעיל ד"ה תפירה, שהבתים והתפירה מעור אחד, ולכן פירש דהריבוע קאי אבתים. ובשולחן ערוך (סל"ב סע"ט) פסק כשתי השיטות. וכתב המשנה ברורה (ס"ק קעג), דאף דאם לא עשאן מרובעות, מעכב אף בדיעבד, מכל מקום אם אין לו תפילין אחרים יניחם לעת בלא ברכה. ועיין עוד בביאור הלכה (ד"ה שיהיו מרובעות). עוד כתב (המשנה ברורה ס"ק קעג), דהתפירות צריכות להיות מרובעות בין למעלה בין למטה. עוד כתב (בס"ק קעו) בשם המעדני

יום טוב ואלוה רבה, דאף שכמעט מן הנמנע דריבוע התפירה יהיה בתכלית הצמצום, מכל מקום חייב לעשות כל מה שאפשר לו. עוד כתב (ס"ק קעז), דכדי שיהא ניכר ריבוע התפירה צריך לחתוך המעברתא משני צדדיה.

(כא) גמ', שם. כתב הרמב"ם (פ"ג מתפילין ה"ב), ואם היה גבהו יותר על רחבו, אין בכך כלום. ודייק בדרכי משה (סל"ב ט"ו) דמשמעות דבריו דהיינו דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה בעינן שגם הגובה יהיה שווה, וסיים שלא ראה שנוהגין כן, וכך הביין גם בנחל אשכול (סכ"ח י"ז). ורבינו מנוח ביאר, דמה שכתב שאין בכך כלום היינו בסדר עשייתן, כיון שמדבר שם על הגובה של הדפוס של עץ עליו עושה את הבית, אבל לגבי התפילין עצמן, לאחר שסיים מהדפוס יחתוך את הגובה ויקפלו באופן שישווה לאורכו ורחבו.

נעיינן מה שהבאנו לקמן אות כ"ד מהחזון איש, דהיכא שיש שינוי בצורה מקובלת אף אם לא נמצא ראייה לפסול, אין להכשיר, גם בגוונא דידן לא נראה להכשיר [ובמדרכי (תתקסט תפילין) כתב, דמתוך הלכות גדולות והרי"ף משמע, דשל יד אינה לגמרי מרובעת, דאורכן חצי אצבע אמה ורחבן כרוחב אצבע. ומשמע, דקרי ריבוע מה שיש להם זוויות. וכתב, דאין נראה כן אלא לגמרי מרובעין בעינן, כיון דלא אשכחן בהדיא וריבוען הלכה למשה מסיני אין להקל בדבר.

(כב) תוס' ד"ה תפילין מרובעות, בתוה"ד, וקצת היה נראה דלא בעי מרובעות אלא בתופרין ובאלכסונן כמו שמפרש רב פפא. עיין לעיל באות כ' שיטת רש"י והרא"ש, דהבתים עצמן מרובעים. וכן משמעות דברי הרמב"ם (פ"ג מתפילין ה"ב). וכן כתב המדרכי (תתקסט תפילין), דר' פפא בא להוסיף ולא למעט דלא צריך אלא בתפר, והוכיח כן מדמיתיה ליה סיעתא מהעושה תפילין עגולה, ואי בתפר בלבד מאי סכנה איכא.

(כג) גמ', מרובעות הלכה למשה מסיני. נסתפק העמק ברכה (תפילין אות ד'),

המגן אברהם, דמכל מקום אם עשה בשני הצדדים רק שין של שלשה ראשים או בשניהם של ארבעה, פסול, וכל שכן אם חיסר שין אחת לגמרי.

(יא) בא"ד, עוד כתוב בתקון תפילין שעושה אותם רחבים ב' אצבעות וכו'. ואי פחית לא מיפסיל בהכי. בתוס' עירובין (צה:): ד"ה מקום כתבו, דר"י מצא במדרש דשיעורן ב' אצבעות ועיין שם מה שכתב סמך לדבר, וביתר ביאור הוא בסדר תיקון תפילין להרא"ש. וכתב הרא"ש (שם), דיש לדקדק ששיעור רחב תפילין יהיה לכל הפחות יותר רחב מאצבע, שאם לא היו רחבים אלא אצבע, יש מקום בראש להניח ג' תפילין, שהרי הציץ היה רחב ב' אצבעות ומונח במקום תפילין ועוד נשאר מקום לתפילין, ואמאי שינו דמכניסם זוג זוג, ולא שלש שלש. עוד כתב, דהאידינא לא נהגו לעשות רחבים ב' אצבעות, לפי שהתיתורא והמעברתא רחבים, ואם היו הבתים לבדם ב' אצבעות לא היה מקום בראש להניח ב' תפילין, ועיין מעדני יו"ט (אות י'). ובשולחן ערוך (סימן לב סעיף מא) כתב, אך ורחב הבתים וגבהן אין לו שיעור. וכתב המשנה ברורה (ס"ק קפט), דמכל מקום נכון לחוש לדברי הגאונים דלכתחילה לא יעשה אותן קטנים מאצבעים על אצבעים והיינו עם התיתורא, עיין שם עוד.

(יב) גמ', וצריך שיגיע חריץ למקום התפר. עיין פירוש רש"י בד"ה וצריך שיגיע. והרא"ש (תפילין סימן ח) הביא פירוש רש"י, וכתב, דמדאמרינן "של שין" ולא "של תיתורא", נראה כפירוש הראשון דאיירי בחריץ של שין למטה, והוא צריך שיגיע עד מקום התפר [ועיין שיטה מקובצת (אות ח)].

נוכן הוא על פי הגהת המעדני יו"ט (אות ו') בדברי הרא"ש דהיינו דגרס בגמ', "חריץ של שין". אמנם במלאכת יו"ט ביאר, דמשמע כפירוש ראשון מדנקט לה השי"ס בהדי שין, ולא בהדי תיתורא, ולדבריו גם הרא"ש גרס כגירסת דידן. ועיין שם מה שישב לפירוש רש"י. וכתב, דנהגו כשני הפירושים לחומרא כאביי ודלא כר' דימי. והמרדכי (תפילין תתקסט) הביא, דיש מפרשים דקאי אשין, דהיינו שיהא רגל החיצון מגיע עד בית מושבם למטה, אי נמי שהיו"ד שבתוך השין יגיע עד מקום התפר, והקשה, דלא מיקרי "חריץ" דאדרבה השין בולטת. ועוד, דיותר נראה שין כשהיו"ד האמצעית לא מגיעה לחריץ.

(יג) גמ', האי קולפא דתפילין צריך למיבדקיה. יש לעיין, אמאי נקט דוקא קולפא דתפילין, ואפשר, דדוקא "קלף" כיון שאינו עב, ולעיל (לב). אמרינן תפילין על הקלף. (א.ג.א.). וכן משמעות דברי הנמוקי יוסף לעיל (ה). מדפי הרי"ף בהלכות מזוזה, דביאר הטעם דתפילין אין צריכין שירטוט, משום שהם כתובים על עור דק, וחיישינן שמא יקרע. (ש.ב.ק.).

(יד) גמ', רצועות שחורות הלכה למשה מסיני. כתב המשנה ברורה (סימן לג סקי"ט), דמשמע בברוך שאמר, דמצוה להשחירן עד שיהיו שחורות כעורב. ובביאור הלכה (ד"ה הרצועות שחורות) כתב, דהיינו למצוה בעלמא, אבל מדינא כל שחל עליו שם שחור סגי, ואף אם דומה למראה הכחול, ועיין שם עוד.

(טו) גמ', שם. הביאור הלכה (סימן לג ד"ה הרצועות שחורות), נסתפק אם מן התורה די שיהא שחור עד כדי שיעור תפילין, והשאר הוא למצוה ולנוי בעלמא, או דלמא כיון דמחובר לשיעור, בעינן כולה שחור. וכתב, דיש קצת ראייה מקושית הגמ' להלן "קתני מיהת בין ירוקין" וכו', דלא משני דאיירי ביתר על השיעור, ולא היה מקשה עוד "אי מפנים" וכו'. אמנם כתב דיש לדחות, דהגמ' סברה דהברייתא לא היתה מתירה על כל פנים מדרבנן, לצבוע בשני גוני מצד אחד משום דמחזי כמנומר, וציינן למגן אברהם (סק"ז), וסיים בצריך עיון. עוד נסתפק אם ההלכה נאמרה גם על חלק הרצועה שנכנס במעברתא, וכתב, דלכתחילה ודאי דחייב להשחיר שמא ייצא מהבית, אמנם בדיעבד אולי דמי למה שבפנים.

(טז) תוס' ד"ה רצועות שחורות, יש שעושין בתים של תפילין מקלף לבן דלא בעינן שחורות אלא רצועות. וכן הביא הרא"ש (תפילין סוף סימן ח'). אמנם כתב, דמכל מקום נוי התפילין שיהא הכל שחור. ועיין דברי חמודות (אות לא). אבל המדרכי (תפילין תתקסט) כתב, דאומר ר"י בשם ר"ף, דתפילין עצמן דהיינו הקציצה בעינן שחורות כמו הרצועות, ועיין שם ראיתו. ובשולחן ערוך (סל"ב סע"מ) כתב, עור הבתים מצוה לעשותו שחור. ובמשנה ברורה (סימן לב ס"ק קפד) כתב, דמשמעת דבריו "מצוה" דאינו לעיכובא, אבל יש פוסקים דסברי דהוא הלכה למשה מסיני כמו הרצועות, ומעכב

ביאור, דגבי תשמישי קדושה כגון רצועות התפילין, ענין קיום המצוה שהאדם יתחבר לה, אם כן בשעת החיבור נעשה חלות חדשה וכיון דליכא שיעור, חסר בחלות, מה שאין כן גבי תשמישי מצוה, בקיום המצוה לא נעשה חלות חדשה, אלא קיום מצוה גרידא ועיין גם בחזון יחזקאל (סוכה ב' ט).

כט) גמ', מכלל דאית להו שיעורא וכו'. כתב החזון איש (אורח חיים סימן ד' סק"א), דכל השיעורים המוזכרים בגמ' ובראשונים, ובוזרה (פרשת פנחס), וכן שיעור רוחב שעורה המוזכר ברי"ף (תפילין ז: מדפי הרי"ף), והובא בתוס' ד"ה וכמה, בסוה"ד, והוזכר בתנחומא (פרשת בא), הוא על פי חכמת האמת, לרמוז על ענינים גבוהים, אבל אינם שיעורים בעיקר המצוה, שהרי לפירוש רש"י ד"ה מכלל, קאי אשל ראש ומבואר שאין צריך עד הטבור, וכן להמפרשים דקאי אשל יד, לא היה בידם שיעור בשל ראש, אלא ודאי אין השיעורים אלא על דרך הקדושה. ואף השיעורים שנאמרו בגמ' לא מהלכה למשה מסיני הם, דאם כן, לא היתה הגמ' שואלת, "מכלל דאית להו שיעורא" אלא דהלכה למשה מסיני הוא. אל שיעור דרבנן הוא שקבעוהו לפי הנאות בנוי המצוה, והוסיף, דמשום הכי כתבו הרא"ש (בסוף הלכות תפילין), והטור (סימן כז סעיף י"א), דאין השיעורים מעכבים. ואף הרמב"ם (פ"ג מתפילין הי"ב) שכתב, דאם פחת מן השיעור בין באורך בין ברוחב פסול, אינו אלא משום דסבר דהם שיעורים בהלכה מדרבנן, אבל מודה דאינם מסיני.

ל) תוס' ד"ה וכמה שיעוריהו, בתוה"ד, וי"מ עד אצבע צרדה שצריך לעשות הרצועות ארוכות ממקום הנחתן עד אצבע צרדה וכו'. והרמב"ם (פ"ג מתפילין הי"ב) כתב, דאורך רצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח רצועה אחת עד אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלש כריכות ויקשור. וכתב המרדכי (תתקסט תפילין), דהרמב"ם מפרש הכי, "רבה קטר לה" כלומר קושר רצועה באצבע צרדה וצריך מעט יותר, דכשקושרה בעיקר האמה מניח העודף פשוט, ורב אחא בר יעקב קטר נמי באצבע צרדה, ו"מתלית" פירושו גודל סביב אצבעו והיינו ג' פעמים, אי נמי מתלית כמו משלש והיא היא, ומר בריה דרבינא עביד כידן שלא היה קושר על אצבעו כלל. ועיין בכסף משנה שפירש עיין זה. וכתב השפת אמת, דאף לשיטת היש מפרשים הנזכרים בתוס' צריך לפרש כן.

לא) גמ', ונוייהן לבר. עיין רש"י ד"ה ונוייהן לבר, שפירש ב' פירושים. ובעירובין (צז). ד"ה הלכה למשה, וד"ה ונוייהן, משמע שמפרש דקאי אכולהו אותיות, ש"ן דל"ת וי"ד. ובתוס' (הכא) ד"ה ונוייהן לבר, דחו פירוש רש"י בשבת שכתב דקאי אקציצה, [ואינו לפנינו שם, ואפשר דכונתם לדבריו בעירובין, דמשמע דקאי אף אשין שהיא בקציצה]. ובמרדכי (תתקסט תפילין) הביא, דבערוך פירש, דלאו דוקא דל"ת וי"ד, אלא כל שכן השין שהיא בקציצה, והקשה עליו רבינו שמשון, דמה היפוך שייך בשי"ן הקבועה בקציצה אם לא מיירי בתחילת עשייתה, עיין שם עוד, ובסוף דבריו כתב רבינו שמשון דאין בידו להקל וטוב להחמיר.

לב) גמ', איתהפכא ליה רצועה דתפילין וכו'. כתב השולחן ערוך (סימן כז סעיף יא), צריך שיהיה השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו בין של יד בין של ראש. וכתב המשנה ברורה (סקל"ח), דאין להקפיד אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פעם אחת, אבל מה שכורך אחר כך, וכן מה שמשתלשל לפניו מהרצועה של תפילין של ראש, אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך, לפי שאינו מעיקר המצוה, ומכל מקום משום נוי המצוה ראוי להפך שיהיה השחור לצד חוץ אפילו בהמותר.

לג) תוס' ד"ה אלו תפילין שבראש, בתוה"ד, ונראה דל"ת וי"ד שברצועות לאו אותיות גמורות הן. עיין בחידושי מרן רי"ז הלוי (פ"ג מתפילין ה"א) שביאר במה שכתב הרמב"ם (שם), דהלכה למשה מסיני שיהיה הקשר שלהן קשר ידוע כצורת דל"ת, דהיינו שההלכה היא על תבנית הקשר, אבל אין לו דין אות וכמו שכתבו תוס', והמהרש"א בחולין (סט. בחידושי אגדות) הביא משם כפירוש רש"י.

לד) גמ', מלמד שהראה לו הקב"ה למשה קשר של תפילין. כתב הצ"ח בברכות (ו). שהרשב"א בחידושו (שם) הביא, שרבינו האי גאון פירש אגדה זו שהראה הקב"ה למשה קשר של תפילין והנחת תפילין כדרך שלמדו מעשה המשכן. ועל אותו רגע אמרו חז"ל בברכות (שם) שהקב"ה מניח

בגוונא שהתיתורא והבית בפני עצמם מרובעים בתכלית הדקדוק, אלא שהבית אינו עומד על התיתורא ריבוע נגד ריבוע, אלא עומד עקום קצת, ונמצא שריבוע הבית אינו נגד ריבוע התיתורא, איך דינם, וכתב דלא מצא בש"ס ובפוסקים ראיה. וכתב, דהחזון איש אמר לו, דאם נכשיר נצטרך לומר שאפילו עומד עקום לגמרי כשר, ובהאי גוונא ודאי דאין להכשיר, כיון שהיא צורה אחרת לגמרי מצורת תפילין המקובלת אצלנו, ועל כן אין להכשיר גם בעקום קצת ובעינין ריבוע נגד ריבוע דוקא בדקדוק. ובדינים והנהגות (פרק ג דין ד) הביא דבריו, וכתב, דיש מי שאמר שהחזון איש הכשיר לו כי האי גוונא, וכתב שכנראה תלוי במדת השינוי.

כד) גמ', סכנה ואין בה מצוה. עיין פירוש רש"י ד"ה סכנה, וד"ה ואין בה מצוה. אבל תוס' מגילה (כד): ד"ה סכנה פירשו, בשם רבינו תם, דבשעת הסכנה יכול להסתכן בהן, ולא תגין עליו המצוה, ולא יעשה לו נס כמו לאלישע בעל הכנפים. אמנם התוס' לעיל (לב): ד"ה סכנה רבינו תם לא רצו לפרש כך, דאם כן נימא דאיכא סכנה בכל הפסולים.

כה) גמ', תפילין כל זמן שפני טבלא קיימת כשירות. פירש רש"י ד"ה טבלא, שהוא עור הבתים. וכן כתבו הרא"ש (תפילין סימן י'), והנמוקי יוסף (תפילין ז: מדפי הרי"ף), וביאר, דהיינו הגג של בתין דכל שהוא קיים כשרים. אבל הטור (סימן לג סעיף א') כתב, דהיינו עור מושב הבתים, וכתב הבית יוסף, דנראה דכוונת הטור לתיתורא. אבל לו עצמו נראה, דהיינו דבעינין שיהו שלמים מכל הצדדין, דלא מכשרין אלא כשנקרעו בין בית לבית. ועיין עוד בדברי חמודות (אות ל"ה). ובשולחן ערוך (סל"ו סע"א) פסק כדעת הטור. אמנם הרמ"א פסק, כדברי הבית יוסף.

כו) גמ', וזה כנגד זה נמי לא אמרן אלא בחדתא וכו'. כן גירסת רש"י ד"ה לא אמרן וד"ה בחדתא, אבל גירסת הרי"ף (תפילין ז: מדפי הרי"ף), "זו כנגד זו ושלש פסולות לא אמרן אלא בעתיקתא אבל בחדתא לית לן בה". וביאר הנמוקי יוסף, דבעתיקתא יש לחוש שיקרעו במהרה מרוב יושנן ויצא הקרע לחוץ, אבל בחדתא העור חזק ולא יקרע יותר. והרמב"ם (פ"ג מתפילין הי"ח) גרס כהרי"ף, אבל מפרש את הסוגיא בגוונא שהתפירות נפסקו ולא העור, ועיין בכסף משנה (שם), ביאור הגמ' לשיטתו. ובשולחן ערוך (סימן לג סעיף א') פסק כגירסת הרי"ף, והרמ"א הביא גם גירסת רש"י והרא"ש, וכתב דנראה להחמיר כתרומתו ולפסול בין בישינים ובין בחדשים.

דף לה ע"ב

כז) גמ', מהו למיתפריה ועייליה וכו' פוק חזי מה עמא דבר. פירש רש"י ד"ה מה עמא דבר, וכיון שאין נוהגין כן לא תעשה. אמנם התוס' ד"ה פוק חזי פירשו בשם רבינו תם להקל. וברא"ש (תפילין סימן יא) כתב, דבשינושא רבא משמע להיתר, וכן בירושלמי דמגילה (פ"א הי"א) (לחלק מהגירסאות). אבל בתשובת גאון כתב, דגבי רצועה ליכא תפירה כלל אלא גונוה. וכתב הרא"ש, דלא מיירי אלא בנפסקה הרצועה המקפת את הראש והזרוע, דהתם בעינן קשירה תמה דהיינו שלא יהיו שני קשרים, אבל שאר הרצועות לא שייך בהו קשירה, דדוקא בחלק הרצועות דכתיב בהו קשירה נתמעט קשירה שאינה תמה, אבל לא ברצועות התלויות, דהא בעי ר' דימי למימר, דאם לא נשתתיר ברצועות אלא כל שהוא חוץ לקשר כשרות. ועיין בית יוסף (סימן לג) שהביא דהתרומת הדשן נסתפק אליבא דהרא"ש, אי בשל יד הקפידא דוקא על הרצועה המקפת הקיבורת, או כל הרצועה עד לאצבע הויא קשירה.

כח) גמ', התם הוא דתשמישי מצוה נינהו אבל הכא דתשמישי קדושה נינהו לא. ביאר הנמוקי יוסף (תפילין ז: מדפי הרי"ף), דהתם אינו אלא משום "זה קלי ואנוהו" וכיון שהיה מתחלה כהוגן תו לא מיפסיל, אבל ברצועות של תפילין יש להחמיר מתחלה ועד סוף שיהו בענין הגון. ועיין בהגהות הרד"ל שביאר בדבריו. ובקובץ שיעורים (חלק ב' סימן כ"ד), ביאר בשם הגאון רבי יהושע זליג, דמוכח מינייה וביה דאין השיעור בקיום המצוה, דהיינו שצריך ללבוש ציצית של י"ב גודלין. אלא דוקא בחפצא, דהיינו דאי אפשר להחיל על הבגד שם ציצית אלא כשיש בו השיעור. דאי בעינן ללבוש השיעור כולו, היאך אפשר להכשיר גרדומין. אבל גבי תשמישי קדושה השיעור גם בקיום המצוה ולא רק בחפצא גרידא, וצריך לקשור ולהניח את כל שיעור הרצועות, ומשום הכי לא שייך להכשיר גרדומין. נולכאורה יש להוסיף

הדרגת היוזמי

מסכת מנחות דף לה – דף לו

ט בניסן – י בניסן התשע"א

הנחה" דהיינו שעת הידוק. אבל בטהרת הקודש כתב, דאף לרבינו אליהו אין צריך לעשות הקשר על גופו, שהוא רחוק מהשכל וקשה מאוד, ולכך צריך להפוך הגירסא "כיון דקושר [דהיינו שלא על גופו] ואחר כך מניח".

דף לו ע"א

(א) גמ', אמר רב חסדא סח בין תפילה לתפילה חוזר ומברך. כתב הביאור הלכה (סכ"ה, ד"ה ואם הפסיק), דבין אם הפסיק בדיבור ובין הפסיק על ידי היסח הדעת בלבד הכי דינא. ושיעור ההפסק על ידי דיבור היינו אפילו על ידי תיבה אחת, שהרי כתב הרא"ש (תפילין סימן טו), דאם ענה אמן בינתים צריך לחזור ולברך, ותמה על החי אדם (כלל ה'), דנסתפק אם הפסק תיבה אחת או שתים בין הברכה לעשיית הדבר, אי הוה הפסק.

(ב) תוס' ד"ה לא סח מברך אחת, בתוה"ד, ורבינו תם פירש לא סח מברך וכו'. כתבו התוס' ברכות (ס:): ד"ה אשר קדשנו, דרבינו תם פליג ארש"י אף בטעם נוסח הברכות ופירש, דהטעם דעל של ראש מברך "על מצות" כיון שהיא גמר המצוה ויש בה ד' בתים ושי"ן. ומשמע מדבריהם דלמדו בשיטת רש"י, דטעמא דבשל ראש מברך "על מצות" כיון דלא שייך לברך להניח שהרי אינו תחילת ההנחה, (ועיין כאן ברש"י ד"ה להניח). אבל לר"ת, דסח מברך על של ראש אף להניח, מוכח דאי אפשר לומר כן. ועיין בקרן אורה שפירש, דכיון דבשל יד כתיב "וקשרתם" והווכח חיוב ההנחה בהדיא, לכך מברך להניח, אבל בשל ראש לא כתיב אלא "והיה לטוטפות", ולא הווכחה פעולת ההנחה לכך מברך "על מצות".

(ג) בא"ד, שם. בתוס' ברכות (ס:): ד"ה אשר קדשנו, הקשו אפירוש רש"י דדוחק לומר דלא הוצרכו שתי ברכות ד"להניח ועל מצות" אלא בגונא שסח ועבר עבירה. והמרדכי (תתקסט תפילין) כתב, דאין סברא דאותה ברכה נתקנה לפושעים דוקא [לכאורה אין כוונתו לפושעים ממש, דהא אפילו סח בשוגג ובאונס צריך לחזור ולברך. כמו כן יש להעיר, דלשיטת רש"י לא איירי במושעים כיון דליכא איסור בזה, כמבואר בתוס' ד"ה לא סח.].

(ד) בא"ד, שם. והרא"ש (תפילין סימן י"ד) כתב, דבשימושא רבא דתפילין איתא כשיטת רבינו תם, וכך מסתבר, דאי נתקן ברכת "על מצות" על של ראש כשהוא מניחו בלא של יד, מדוע לא יברך אותה ברכה כשהוא מניחה עם של יד, וכי תימא דברכת "להניח" שבירך על של יד פוטר של ראש, יברך נמי "להניח" כשהוא מניח של ראש לבדו, ומדוע תיקנו ברכה אחרת, אלא מסתבר דעיקר תיקון הברכות כך היה, בתחילת הנחתם תיקנו לברך "להניח", וקאי נמי על של ראש, וכשמניח של ראש מברך נמי "על מצות" שהיא גמר המצוה. הלכך אם סח מברך על של ראש שנים וכן אם מניח של ראש לבדו יברך שתיים. [וכן כתבו תוס' ברכות (ס:): ד"ה אשר קדשנו בשם רבינו תם].

(ה) בא"ד, שם. עיין באות הקודמת, וביאר הרא"ש, דהמקשן לא הבין דבריו, והיה סבור דקאמר שמברך ברכה אחרת, ופריך, דאפילו לא סח נמי מברך על של ראש "על מצות", ותיירצו אב"י ורבא, דהא דקאמר "סח חוזר ומברך", היינו שחוזר ומברך אותה ברכה שבירך כבר, מלבד הברכה שנתקנה לשל ראש. וכך כתבו רב עמרם (בסידור ברכות שלו) ועוד. אבל הרי"ף (תפילין דף ח). פירש כרש"י. וכתב הרא"ש, אני הייתי מברך ברכה אחת בילדותי כי כן שמעתי ממורי אחי, שאמר בשם הרב שמואל מאיברא, דכיון דפליגי ביה רבוותא, טוב יותר שלא יברך דברכות אין מעכבות, ממה שיברך ברכה לבטלה, עד שלמדתי מנחות, ונראה לי לפום ריהטא דגמ' שיש לברך שתי ברכות, וכן היה נוהג מהר"ם מרוטנבורג.

(ו) בא"ד, שם. עיין באותיות הקודמות. ובשולחן ערוך (סימן כה סעיף ה') פסק כרש"י, והרמ"א פסק כהרא"ש, וכתב, דכן פשט המנהג בבני אשכנז שמברכין שתי ברכות. עוד כתב, בשם מהר"י בן חביב, ואגור (סימן ל"ח), דטוב לומר אחר הברכה השניה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", וביאר המשנה ברורה (סקכ"א) בשם אליה רבה, דאינו ספק גמור דאם כן איך יברך, אלא לרוחא דמילתא להוציא עצמנו מידי כל פקפוק נוהגין כן. עוד כתב בשם הפרי מגדים, דיש להיזהר מאוד שלא לומר "ברוך שם" לפני שהידק השל ראש כראוי. ובביאור הלכה (ד"ה וטוב) הביא, דהגר"א פסק כמחבר. ובחידושי הגר"ע כתב עצה, שיכוון בעת ברכת להניח, דאם הלכה כרש"י אני מכוין שלא לפטור בברכת "להניח" את השל ראש, וממילא יוכל לברך

תפילין. והקשה עליו הרשב"א, דאם הפירוש כן אין שום הבנה למה ששאלו בגמ' (שם), "הני תפילין דמרי עלמא מה כתיב בהו", אלא שיש בזה רמז נסתר אשר הסתירו חז"ל במליצת דבריהם, ורומזים לענינים נשגבים. והצל"ח הוסיף להקשות על רב האי עיין שם.

(לה) גמ', שם. כתב בחידושי מרן רי"ז הלוי (תפילין ג' טז). שהרי"ף הביא דברים אלו להלכה, והקשה, איזה דין משמענו בזה הרי דברי אגדה הם, והביא למה שהבאנו לעיל שהראה הקדוש ברוך הוא למשה איך תואר הקשר שנצטוו בהלכה למשה מסיני ואיך עושים אותו, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"ג מתפילין ה"ג) וקשר זה צריך כל תלמיד חכם ללמדו ואי אפשר להודיע צורתו בכתב אלא בראיית העין. ולכן הביאו הרי"ף להלכה. אלא דהקשה, דאיך יבאר מה שהראהו שייך של תפילין ושי"ן אות ידועה היא ולמה היה צריך להראותו, וכתב, דיש לומר דקאי אשי"ן של ד' ראשין, שאינה אות אלא בדין ההלכה של תפילין, ולכן נקראת "שי"ן של תפילין".

(לו) גמ', קשר של תפילין צריך שיהא למעלה וכו' וצריך שיהא כלפי פנים. פירש רש"י ד"ה למעלה ורש"י ד"ה כלפי פנים, דתרווייהו קאי אתפילין של ראש, ופירש ב' פירושים, עיין שם. וכתב הרא"ש (תפילין סוף סימן יב), דפירוש קמא הוא העיקר, כי הדלת הוא הקשר. וביאר המעדני יו"ט (אות ת'), דאיך נוכל לומר שהקשר יהיה מבפנים ואין קשר אלא הדלת. וכתב הרא"ש דרב עמרם פירש, דלא איירי בשל ראש אלא בשל יד, דמניחו בגובה שבזרועו, וכלפי פנים היינו כנגד הלב דכתיב "ושמתם על לבבכם", וביאר הרא"ש, דכוונתו דכשישים התפילין בגובה זרועו, יטה אותן מעט כלפי פנים דהיינו לצד ימין, כדי שכשיכוף זרועו למטה יהו התפילין כנגד לבו, ובנמוקי יוסף (ח. מדפי הרי"ף) פירש, ד"צריך שיהא למעלה" היינו בשל ראש, "וצריך להיות מבפנים" היינו בשל יד.

(לז) [רש"י ד"ה קשר של תפילין, שישים הרצועות על ראשו כעין דל"ת. לכאורה משמעות לשונו, שקשר הדל"ת אינו קיים לעולם כמנהגינו, אלא דכשם הרצועות על ראשו נותנן באופן שיהיה דל"ת, וכדעת רבינו אליהו בתוס' ד"ה משעת, שקושרין כל יום. וכן מוכח מדברי רש"י בחולין (ט). שהובא בתוס', שאדם בקי מנעוריו לעשות קשר של תפילין. ועל כרחק שקושרין קשר זה בכל פעם. אמנם אפשר דגם לרש"י אין חיוב בדוקא לקשר בכל יום, אלא דכן הרגילות, וכמו שכתבו התוס' (שם) בסוה"ד מכה מתניתין דמקוואות, דאפשר לעשות כך, ואפשר לעשות כך].

(לח) [תוס' ד"ה משעת הנחה, מכאן היה מדקדק רבינו אליהו שצריך אדם לקשור תפילין בכל יום. יש לעיין, דבשלמא בתפילין של ראש מניחם על ראשו וקושר, אלא בתפילין של יד באיזה קשר איירי הא הווי הידוק בעלמא, ושמא לדעתו בעינן לקשור אחר ההידוק על הזרוע, (עיין לקמן באות הבאה) ולכאורה לא משמע כן. ואולי יש לבאר בעיקר שיטתו דצריך קשירה בכל יום, דחלק מהמצוה היא ליצור את "שם השם ברוך הוא" על ידו וראשו, ובשל יד עושה את הקשר בצורת יו"ד. וכדברי הטהרת הקודש (לקמן אות מב) דאין צריך לקשור על גופו, ומכל מקום חשיב וקשרתם על ידך, שהתכלית היא לעשות את שם השם. ומה שכתבו תוס' להלן, דהלכה כרבינו אליהו בשל יד יש לבאר, דכיון שהוא סוף כתיבת השם שעדיין חסר, כי השי"ן והדל"ת קיימים בקביעות, צריך לעשותו כל יום].

(לט) [בא"ד, חזורני לומר דתפילין של יד נמי לא בעו קשירה בכל יום. וצריך ביאור מאי משני על הראיות שהוכיחו לעיל מלקמן (לז). ומעבודה זרה (לט).] ויש לומר, דכיון דהשתא סברי דהקשירה אינה קשר ממש אלא ההידוק על היד. היינו נמי מאי דאיתא לקמן (לז), דכיון שההנחה בשמאל, קשירה דהיינו ההידוק בימין. וכן מה שאמרו בעבודה זרה (לט). שהיתה קושרת לו תפילין, היינו שהיתה מהדקת בזרועו].

(מ) בא"ד, שם. הקשה הקרן אורה, דהא איכא מאן דאמר שבת זמן תפילין והיכי קושר בשבת. ותיירץ, דמאן דאמר שבת זמן תפילין סבירא ליה דאף לילה זמן תפילין כמבואר לקמן (לז), ועל כן סגי בקשירתו של קודם שבת, עיין שם עוד.

(מא) בא"ד, (בנמשך לעמוד הבא) ולפירוש רבינו אליהו הוה ליה למימר משעת קשירה ועד שעת הנחה. הקשה הקרן אורה, הא אדרבה צריך לקשור אחר ההנחה ואמאי יש להפוך הגירסא. והעולה שלמה ביאר, דכיון דאחר הקשירה בעי הידוק, יש להפוך הגירסא ולגרס "משעת קשירה ועד שעת

בשם גליון, דלפירושו מאי קאמר "למר עד שתכלה וכו', ולמר עד זמן שינה" הא לילה לאו זמן תפילין ולא היה לו להניחם כלל, ופירש בתוס'. והרא"ש (תפילין סימן יז) הביא לבעל התרומה שהוכיח נמי כשיטה מקובצת, והוסיף, דאין לומר דסברי לילה לאו זמן תפילין ומכל מקום שרו להשהותן בראשו עד שתכלה וכו', דהא אם אינו מסלקן איכא איסור דאורייתא ד"השמר דעשה". והשאגת אריה (סימן מג) ביאר, דרש"י סבר, דאף למאן דאמר לילה לאו זמן תפילין, היינו דוקא להניחן לכתחילה, אבל לא בגוונא דמונחים ועומדים מבעוד יום ואין צריך לחלצן מן התורה, וכן ביאר בשיטת הרמב"ם (פ"ד מתפילין ה"י).

דף לו ע"ב

(יד גמ', דתניא ושמרת את החוקה הזאת וכו'. כתב בשו"ת שאגת אריה (סימן מא), דאף דכולהו מודו דשבת ויום טוב לאו זמן תפילין, מכל מקום איכא בינייהו, דלרבי יוסי הגלילי דממעט להו מקרא ד"מימים ולא כל ימים" ומזה גופיה ממעט נמי לילות, וקרא ד"ושמרת" אתרווייהו מיעוטי קאי בין דלילות בין דשבתות וימים טובים, אם הניחן בשבת ויום טוב עובר בלאו או בעשה כמו אם מניחן בלילה. אבל לרבי עקיבא דמוקי לקרא ד"ושמרת" לפסח, ושבתות וימים טובים דאינן זמן תפילין נפקא ליה מקרא ד"והיה לאות", מחיובא הוא דממעט להו קרא אבל איסורא ליכא, ואם רצה להניח בהן תפילין הרשות בידו, דהא בהאי קרא ליכא אזהרה. וכן מבואר בתוס' נדה (נא:): ד"ה ולבני מערבא, דכתבו, דהא דלא מברכים על חליצת תפילין בערב שבת אם חולץ סמוך לשקיעה, היינו משום דאין חיוב לחולצם כיון דהטעם הוא מ"והיה לאות". אמנם עיין בביאור המהר"ם בנט על המרדכי (בהלכות תפילין), שהעלה דאף אי ילפינן מ"ושמרת", יש לומר דליכא איסורא להניחם בשבת ויום טוב. ובשו"ת מפרשי הים (סימן ד) האריכו, דאף לרבי עקיבא יש לומר דאיכא איסור בהנחתן, עיין שם.

(טו גמ', מימים ולא כל ימים פרט לשבתות וימים טובים דברי רבי יוסי הגלילי. כתב השאגת אריה (סימן מא), דעל כרחך צריך לומר דרבי יוסי הגלילי סמיך נמי אקרא ד"והיה לאות", דאי לא תימא הכי כיון דקרא ד"מימים" דממעט "ולא כל ימים" סתמא כתיב, מנא ליה למעוטי נמי ימים טובים אתא, דילמא לא ממעט אלא שבתות דחמיר קדושתן, ועיין בדבריו שהוכיח מסוגיין דלא מסתבר דייק למעוטי תרווייהו מדכתב רחמנא "מימים" לשון רבים, ולא "ימים" לשון יחיד. וכתב, דשוב ראה לשון התוס' בעירובין (צו:): ד"ה ימים, שכתבו אדרשא דרבי יוסי הגלילי דפרט לשבתות וימים טובים, "נראה דאדרשא דלאות על ירך דבסמוך קא סמיך" ונראה שכיונו לזה. אמנם עיין בחידושי הרשב"א (שם), דמייתי מירושלמי עירובין (שם ה"א) דשבתות נמי לא הוה דרשינן מחד קרא.

(טז תוס' ד"ה יצאו שבתות וימים טובים, בתוה"ד, ובפרק בתרא דמועד קטן משמע דחולו של מועד חייב וכו'. והרא"ש (תפילין סימן ט"ז) הביא דבספר העיתים מובא פסק גאון, דאסור להניח תפילין בחול המועד. וכתב, דדבריו אינם נראים לו משום דקיימא לן הלכה כרבי עקיבא מחבריו, ואיהו מוקי "ושמרת" בחוקת הפסח, ושבתות וימים טובים נפקא ליה מן "והיה לך לאות", וכן פסק ר' אשי דלילה זמן תפילין הוא, ונהי דלרבי יוסי הגלילי חול המועד לאו זמן תפילין כיון שקרוי "מקרא קודש", מכל מקום לרבי עקיבא אינו בכלל דחול המועד לא איקרי אות.

(יז גמ', כל המניח תפילין אחר שקיעת החמה עובר בעשה. הקשה העולת שלמה, אמאי לא חשיב נמי לאו דבל תוסיף כדאיתא בעירובין (צו:), דאי מכוינ בשבת ויום טוב לשם מצוה עובר בבל תוסיף. ותירץ, דהכא מיירי באינו מתכוין למצוה, ואף על פי כן עובר בעשה, דכל שלא חשב להדיא על מנת לשמין עובר בעשה. עוד תירץ, דנפקא מינה בנשים דפטורות מן התפילין, ומותרות להניח לשיטת תוס' (שם) ד"ה מיכל, ובלילה ליכא גבייהו "בל תוסיף", דכיון דאינן מצוות, לא שייך בהו הוספה, אבל עשה ד"ושמרת" איכא נמי בנשים, ולכך נקט הש"ס העשה דשייך אף בנשים, עיין שם עוד שהארץ.

(יח גמ', ור' יוחנן אמר עובר בלאו. וכן פסק הרמב"ם (פ"ב מתפילין ה"א). ותמה השאגת אריה (סימן מג), אמאי השמיטו הרמב"ם ממנין האלוין, וכתב האבי עזרי (שם), דאינו לאו גמור, דהא קאי אף על מי שאינו מניח ביום,

על שלראש על מצות, ואם הלכה כר"ת מכוינ לפטור גם השל ראש, והביא שכבר קדמו בעולת תמיד שהובא באליה רבה. אבל הפרי מגדים כתב, דאין לנהוג כן.

(יג גמ', סח וכו' עבירה היא בידו וחוזר עליה מערכי המלחמה. ביאר הרא"ש (תפילין סימן טו), שמפני קיום מצות תפילין כתיקונן, יתקיים באנשי המלחמה "וטרף זרוע אף קדקוד". ועיין בבאר שבע (סוטה מד:), שהקשה על טעם זה. עוד כתב הרא"ש, דאף ליהא שמייה רבה, לקדושה ולענות אמן אין להפסיק. [ובתפארת שמואל (סק"ב) כתב דצריך לגרוס "אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה"]. והביא, דבהלכות תפילין עתיקתא כתב, דסח שיחת חולין חוזר עליה, אבל בקדושה וכו', אין חוזר מערכי המלחמה, אלא חוזר ומברך. וביאר הרא"ש, דאף דאין חוזר מערכי המלחמה כיון דאין העבירה גדולה כל כך, מכל מקום איסורא מיהא איכא שגורם לברך ברכה שאינה צריכה. אבל המרדכי (תתקסט תפילין) כתב בשם רבינו תם, דאם ענה קדיש וברכו אינו הפסק, אחרי שאין יכול להניחה עד שיענה עם הציבור. וכתב הבית יוסף (סימן כה סק"י), דנראה מדבריו שצריך להפסיק לענות ואין צריך לחזור ולברך. והאגור (סימן ל"ח) כתב, בשם הרשב"א, שיכול להפסיק ולענות אבל צריך לחזור ולברך. ועיין באות הבאה.

(יח תוס' ד"ה עבירה היא, מתוך פירוש הקונטרס משמע דאם סח וברך שרי. [דמשמעות דברי רש"י, דעבירה היא לקיים מצוה בלא ברכה]. עיין באות הקודמת שהבאנו שיטות הראשונים אם מפסיק לדבר שבקדושה, ומוכח דפליגי ארש"י, שהרי אליבא דרש"י שפיר יכול לענות ולחזור ולברך, וכן כתב הבית יוסף (סימן כה סק"ט), דדעת כל הפוסקים שבכל ענין אסור לדבר ואפילו חוזר ומברך. ובדרוכי משה (שם סק"ו) הקשה אתוס', דהא מכל מקום גורם ברכה שאינה צריכה והוא אסור כדאיתא התם. [לכאורה משמע דכוונתו להקשות דתוס' סתרי עצמם, דלכאורה הכא הסכימו לפירוש רש"י, דבלאו הכי הווי להווא לבאר שיטתם. ולעיל ב"ה סח בין תפילה כתבו, דהוה ברכה שאינה צריכה].

(ט גמ', כשהוא מניח מניח של יד ואחר כך מניח של ראש וכו' כל זמן שבין עיניך יהיו שתיים. נסתפק בהגהות הרד"ל, אם נשמט של יד ממקומו, וצריך לתקנו להחזירו למקומו ולקשרו, אי חייב להסיר מקודם השל ראש, ולהניחו לאחר שיתקן השל יד כמו בתחילת ההנחה, אי לאו. וכתב דאף שלשון "כל זמן שבין עיניך" משמע דלעולם צריך כן, מכל מקום כיון שכתב הרא"ש (תפילין סימן י"ד), דבאונס יכול להניח של ראש לבדו, נכון לומר דהכא נמי נשמט השל יד באונס ולא צריך להקדים היד לשל ראש.

(י רש"י ד"ה והיו, משמע שתיים כל זמן שיהו בין עיניך יהו שתיים וכו'. במעדני יו"ט (אות א') הביא, דהלבוש (סימן כח) הקשה דאינו מוכרח, דשמא "והיו" על ה"דברים" דלעיל קאי, וכמו "וקשרתם". ולכך פירש, דמן הקרי יליף לה, דיש אם למקרא, דמדקרינן "לטוטפות", בחולם שהוא לשון רבים, אף דחסר "ויו" דרשינן כל זמן וכו', ועיין שם מה שתירץ שיטת רש"י והקשה על פירוש הלבוש.

(יא תוס' ד"ה וקשרתם לאות, בתוה"ד, לפיכך צריך להניח בתוך התיק של ראש תחילה ואחר כך של יד למעלה. וכן כתב השולחן ערוך (סימן כח סעיף ב'). וביאר המשנה ברורה בשם הב"ח והט"ז, דהיינו שיעשה תיק ארוך וצר שיהיו מונחים זה על גבי זה. אבל הביא, דהמגן אברהם כתב, דיותר טוב ליתנן זה בצד זה, ובשם הברכי יוסף כתב, דכן נוהגין. עוד כתב, דבספר שלחן שלמה כתב, דמטעם זה טוב שיהיו התפילין של יד בצד ימין של התיק.

(יב גמ', תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחתן. פירש רש"י ד"ה תפילין, דהיינו משעת זמן הנחתן. אבל הרא"ש (תפילין סימן ט"ז) פירש, ד"שעת הנחתן" היינו, משעה שיתחיל להניחם עד שעה שיהדקם בזרועו ובראשו, כדי שתהא הברכה עובר לעשייתן, והיה רוצה לצאת לדרך וכו' הווי דין בפני עצמו. וכתב המעדני יו"ט (אות ח'), דכן הוא ברי"ף (תפילין ח: מדפיו), אבל בגמ' הגירסא "כיצד היה רוצה וכו'", היינו דאזיל ארישא. ועיין שם עוד. ולפי הרא"ש, תנא הכא בברייתא מאי דאמרי אמוראי לעיל (לה:).

(יג רש"י ד"ה מודים חכמים לרבי יעקב, דלילה לאו זמן תפילין הוא כדאמרינן לקמן. אמנם התוס' ד"ה רבי יעקב, פירשו דסברי לילה זמן תפילין, אלא דחיישינן שמא ישן בהן. ובשיטה מקובצת (אות יג) הקשה על רש"י

הדרגת היוזמי

מסכת מנחות דף לו - דף לו

י בניסן - יא בניסן התשע"א

מעשיו בשמאלו יש להסתפק וכו' ושמה יש לדמותו כשולט בשתי ידיו, [דהיינו שמניח בשמאלו]. ולכאורה יש לבאר, דתוס' נסתפקו דוקא אליבא דר' נתן, וכמו שמשמע מהדיבור המתחיל, והיינו דלתנא קמא ור' אשי ודאי דאזלינן בתר רוב מעשים, דזו היד החזקה, אלא לר' נתן דדריש "וכתבתם וקשרתם" יש לצדד דניזיל בתר כתיבה, דכיון דכותב בימינו מנח בימינו על שמאלו, ומכל מקום יש לומר נמי דלאו דוקא בתר כתיבה אזלינן אלא דעל הרוב זו ימינו, אבל כשיעשה שאר מעשים בשמאלו, נימא דמניח ביד שעושה בה רוב מעשיו דהיא ימינו, על ידו שכותב בה דהיא שמאלו.

ד) בא"ד, שם. (עיין באות הקודמת) כתב **הרא"ש** (תפילין סימן י"ח), בשם **בעל התרומה**, דאדם הכותב בימין ושאר רוב מעשיו בשמאל, או כותב בשמאל ורוב מעשיו בימין, יניח תפילין ביד שתשש כחו כרב אשי דדריש "ידכה זו יד כהה", ולא אזלינן בתר כתיבה. אמנם **בטור** (סימן כז) כתב בשם **הרב ר' יחיאל מפריז**, דאזלינן בתר כתיבה, **ובשולחן ערוך** (סימן כז סעיף ו') הביא ב' הדעות. וכתב **הרמ"א**, דנהוג כהטור. וכתב **הביאור הלכה** (ד"ה ויש אומרים שהיד), דמסתמת הפוסקים משמע דהיינו כל כתיבה, ולא בעינן שיהא יכול לכתוב ספרים תפילין ומזוזה עצמם כדמשמע לכאורה פשטא דקרא "וכתבתם", אמנם בגוונא שאינו יכול לכתוב כתב גמור, אלא רק רשימות ותמונות בעלמא לזכרון, נסתפק אם הוא בכלל כתיבה, ועל כן כתב דבהאי גוונא ודאי יותר טוב לסמוך על שיטת **הג"א** והרבה מהראשונים, דסבירא להו שניח ביד שתשש כחה, דהיינו היד שכותב בה, וכמו שהאר"ך בכעין זה **הארצות החיים**. ועיין עוד **במשנה ברורה** (שם סק"ז), דמי **שהרג"ל עצמו** לכתוב בשמאל ושאר מעשיו עושה בימין, לכולי עלמא יניח בשמאל כל אדם. עוד כתב, דאדם שאין יכול לכתוב, לכולי עלמא אזלינן בתר שאר מלאכות דבאיזה יד שעושה אותם נקרא ימין.

ה) גמ', ר' אשי אמר מידכה כתיב וכו'. הקשה **בהגהות הגר"מ הורוויץ**, מנא ידע ר' אשי דרבי יוסי החורם פליג אר' נתן, ועיין מה שביאר. ולכאורה יש לומר, דהיקשא דר' נתן אינו היקש גמור שהרי תיבות "וקשרתם" "וכתבתם" רחוקות זו מזו, אלא שהוקשו תפילין למזוזה וכיון דמבואר להלן בגמ' דאיכא תנא דסבירא ליה "ידכה זו יד כהה", סבירא ליה לר' אשי דיש לפרש כן אף בדעת ר' יוסי החורם. ולכאורה יש להוסיף, דמדמייתי בחדא ברייתא לכולהו ולא הוזכר דר' יוסי החורם סבירא ליה כר' נתן, משמע דלא סבירא ליה כן. (ש.א.א.).

ו) גמ', אין לו זרוע פטור מן התפילין אחרים אומרים ידכה לרבות את הגדם. כתבו **תוס' ד"ה אין לו זרוע**, דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. וביאר **הב"ח** (סימן כז סק"ב), דהיינו, דתנא קמא דאמר דבאין לו זרוע פטור, היינו שנחתכה זרועו השמאלית למעלה מן הקיבורת, ופטור מתפילה של יד, אף שנשארה פלגא דדרועא דלמעלה מן הקיבורת, ואין אומרים שחייב להניח באותו פלג הנשאר, ומאן דדריש "ידכה" לרבות את הגידים מיירי בנשארה הקיבורת כולה, וכן כתב **בשלטי הגבורים** (תפילין ט. מדפי הרי"ף ד"ה והאיטר) בשם **רבינו ישעיה האחרון**. אמנם **האור זרוע** (סימן תקע"ז) כתב, דהני תנאי פליגי והלכה כתנא קמא דפטור. והמגן **אברהם** (סימן כז סק"ג) תמה על התוס' מהא דאיתא **בספרי** (ואתחנן פרשה י"א) ועיין בדבריו ועיין **טהרת הקודש** דכתב, דאין דרך אמורא לומר דרשא דנפשיה אחר שאמרו תנאים דרשות אחרות. **ובשו"ת שבות יעקב** (חלק א' סימן ג'), צויין בגליון הגמרא), כתב דדברי התוס' סתומים וחתומים, ומה שפירשו **הב"ח והדרכי משה** בדעתם, כבר הקשה המגן **אברהם** מן הספרי. וכתב, דבתחלה רצה לפרש כוונת התוס' דתנא קמא איירי באין לו זרוע מתחילת ברייתו, דמעולם לא חל עליו חיוב תפילין של יד ולכך פטור, ואחרים דקאמרי "לרבות את הגידים", היינו בנקטע ידו בידי אדם דכן הוא לשון **גידם**. אבל דחה לה כיון דהסברא להיפך. ולכן פירש, דתנא קמא דאמר "אין לו זרוע" היינו דאין לו זרוע כלל בין ימין ובין שמאל ולכן פטור, ואחרים דקאמרי "לרבות הגידים", היינו דנקטעה יד שמאל שנותן התפילין ביד ימין. ועיין **בעמק הנצי"ב** (שם) שתמה על המגן **אברהם**.

ז) גמ', שם. עיין באות הקודמת. כתב **הרמ"א** (סימן כז סעיף א'), גידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה, ובמוסגר שם כתוב, **תוס' בפרק הקומץ** כתבו דגידם חייב, **ובאור זרוע** כתב דפטור. **וביאר הב"ח** (שם סק"ב), דהרמ"א סבר, דכיון דאיכא פלוגתא דרבוותא יניחה בלא ברכה. אבל איהו פליג עליה,

דהוא רק בעשה, אלא דהוי "איסור לאו".
יט) גמ', קסבר הלכה ואין מורין כן. עיין **רש"י ד"ה קסבר**, וד"ה ואין. שפירש, דאף דהלכה דלילה זמן תפילין, אין מורין כן שמא ישכחם וישן בהן. והקשה **השפת אמת**, ממה נפשך, אי טעמא משום גזרו חכמים שלא להניח, דיש כח ביד חכמים לעקור מצוה מן התורה בשב ואל תעשה, כדאיתא **ביבמות (צ.)**, אם כן צריך להורות דאסור להניח, ואי לא גזרו, איך שייך "אין מורין כן" כיון דמחויב להניח מן התורה, ואיך הותרה עקירת דבר מן התורה במקצת לומר דאין מורין כן. וכתב דיותר היה נראה לפרש כעין שיטת **רש"י** לעיל, דאפילו אי לילה לאו זמן תפילין אין מחויבין לחלוץ, אלא דאין מורין כן, ומה שכתוב כאן **והניח** לאו דוקא, אלא שלא חלצן כשחשך היום. ואמנם כתב שכן שיטת **הרמב"ם** (פ"ד מתפילין ה"א).

כ) גמ', חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה וכו'. כתב **המשנה ברורה** (סימן מד סק"ג), דלא חשיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק וקלות ראש, אבל לא כשהוא עוסק במלאכתו ואומנותו ואין דעתו עליה ממש, אם לא שמטריד דעתו כל כך לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמים, ומקורו **ברא"ש** בשם **רבינו יונה**, אבל מכל מקום מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין, ושלא יסיח דעתו מהן למשך ולהרהר במחשבות רעות, שמתעם זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהן, וזולת בשעת התפילה והלימוד אין צריך ליתן דעתו בהתפילין. אמנם **בביאור הלכה** (ד"ה ישן בהם) הביא, **דבפרי מגדים** כתב, דמצוה מן המובחר שלא יסיח דעתו כלל מהתפילין אפילו בשעת קריאת שמע ותפילה אבל כתב דלא סתם כן כיון **דבבאר היטב** (סק"א), מבואר בשם **האר"י** להיפך, וכן כתב **באור זרוע**, דאין זה היסח הדעת דכל שכן דאיכא יראת השם. ועיין עוד **בשאגת אריה** (סימן לט), דלמד בשיטת **הרמב"ם והרמב"ן**, דאיכא איסורא בכל היסח הדעת.

כא) גמ', קל וחומר מציץ וגו' אמרה תורה והיה על מצחו תמיד וכו'. הקשה **השאגת אריה** (סימן לח), למאי דקיימא לן טומאה דחוויה היא בציבור וצריך ריצוי ציץ, על כרחך ביום הכיפורים מרצה הוא אף דאינו על מצחו כרבי שמעון, ואם בעינן לקרא ד"תמיד" למילף דמרצה תמיד, ולא מייתר למילף דלא יסיח דעתו, ומעתה ליכא איסור היסח הדעת אפילו בציץ וכל שכן בתפילין, ועיין שם שהאר"ך. ועיין עוד **עמודי אור** (סימן ב'), ומקדש דוד (קדשים חלק ב' סימן כ"ו) מה שתירצו.

כב) גמ', ידך זו שמאל וכו' אף ידו יסדה וכו' ואומר וכו'. הקשה **המעדני יו"ט** (סימן יח אות ק'), אמאי בעינן ג' פסוקים. ותירך, דקרא קמא יש לדחות, דהתם איירי ב"ידך" דקדושא בריך הוא, ולכך מייתי מקרא דיעל, והקרא שלישי דאיתא בגמ', באמת הרי"ף (תפילין ט. מדפיו) **והרא"ש** לא מייתו ליה. [עוד יש לומר, **דבמכילתא** הלשון "זכר לדבר" דהיינו דאין אלו ראיות גמורות].

דף לו ע"א

א) גמ', רבי יוסי החורם. עיין **רש"י ד"ה רבי יוסי**, ו**תוס' ד"ה רבי יוסי**, ו**בשו"ת מקובצת** (אות א). ומצינו נמי גבי רבי יהושע בן קרחה, דפירש **רש"י בבכורות** (נח.). **ד"ה קרח הזה**, דהיינו רבי עקיבא שהיה קרח. ו**בתוס'** (שם) **ד"ה חוץ מן הקרח**, ו**בבא בתרא** (ק"ג). **ד"ה ומטו בה הביאו**, שכן פירש ר"י, וכתבו, דאין נראה **לרבינו תם**, דחס ושלום שהיה לעלות לו שם על שום קרחת דגנאי הוא, כמו "עלה קרח". [ואולי יש לומר דלרש"י אינו גנאי, כיון דאין שום חשיבות לצורת הגוף דאינו אלא כחציר יבש. והתם שקראו "עלה קרח" היינו לפי המבייש, אבל בלשון הגמ' ליכא בהא שם גנאי. ואף דהקשו **בבבא בתרא** (קכג). גבי לאה דכתיב עיניה רכות, אי רכות ממש, אפשר דיבר הכתוב בגנות הצדיקים, יש ליישב].

ב) רש"י ד"ה מה מזוזה כתיבה בימין, בתוה"ד, דרוב בני אדם כותבין בימין וכו'. כתב **המורכבי** (תתקסט תפילין), דמתוך פירושו נראה לר"י, דרבי נתן סבר דאף איטר מניח בשמאל, דהא בתר רוב בני אדם אזלינן, ואף תנא קמא סבר כן ד"ידך" זה שמאל. וכתב, דלפי זה יש לספק כמאן הלכתא. אבל כתב, דלולי פירוש **רש"י** יש לפרש, דרבי נתן גופיה אית ליה איטר מניח בימינו כיון שהוא כותב בשמאל, ולא פליגי תנאי אלא במשמעות דורשין. עיין שם עוד.
ג) תוס' ד"ה מה כתיבה, בתוה"ד, והשתא אדם הכותב בימינו ושאר רוב

תינוק רופס, ולא יחלקו הראשונים בכך דינא.

(יב) **גמ'**, מי שיש לו שני ראשים באיזה מהן מניח תפילין וכו'. כתב הקרן אורה, דאף שרבי גער בו יש להבין דמיבעיא ליה אי מניח על של ימין, או על שמאל, כי היכי דשל יד מניח על שמאל אף דשולט בשתי ידיו, אלמא דמקום הנחת תפילין הוא בצד שמאל, והכי נמי בב' ראשים. [ונראה לבאר כוונתו, דאף דילפינן של יד מ"ידכה" יד כהה, והרי לא שייך "כהה" בראש, מכל מקום כיון דמצינו דבשולט בשתי ידיו מניח בשמאל, שמע מינה דהקרא "ידדכה" אינו אלא גילוי על שמאל, ולא משום דהיד כהה, תדע דיש עוד ב' לימודים דצריך שמאל בתפילין].

(יג) **גמ'**, או קום גלי או קבל עליך שמתא. ביאר הקרן אורה לפי מה שכתבו התוס' ד"ה או קום גלי, דאשמדאי הוציא וכו' דלכך אמר ליה קום גלי למוצאו. אמנם סיים, דבאמת בריה זאת דהוציא אשמדאי לאו בכלל אדם הוא, ואפילו קיבל עליו עול מצוות, אין קבלתו כלום.

(יד) **גמ'**, אתא ההוא סבא תנא ליה וכו' והתני רמי בר חמא וכו'. בשו"ת הרשב"א (סימן צח), השיב לשואלו, על דבר יתרת שחיתה י"ב חודש, דאחר שכללו לנו חז"ל דטריפה אינה חיה, צריכים אנו להכחיש דברי העדים, ואולי נתחלף להם תרגומם אחרת. דודאי אין לומר דמיעוט טריפות חיים, ובאמת אותה שחיה היא מותרת, דמדקתני "כל שאין כמות חיה טריפה", משמע דלאו בדידה תליא מילתא. וכתב בחידושי הגרע"א, דמוכח כדבריו מדפריך בסוגיאן מבכור שנטרף, ואם איתא דאם חיה לא הווי טריפה, מאי פריך, דלמא מיירי שאירע שחי י"ב חודש דאיגלי מילתא דאינו טריפה, אלא על כרחך או דליכא במציאות כלל וכדעת הרשב"א, או דמיעוט טריפות חיים ומכל מקום גם הם דינם כטריפות כיון דכמותה אינה חיה, וכמו שכתב הרש"ל בים של שלמה. (ועיין באותיות טו וטז).

(טו) **גמ'**, שם. עיין באות הקודמת שהבאנו דברי הגרע"א, ולכאורה דבריו צריכין ביאור, דיש לומר דהכא איירינן שעדיין לא עברו על התינוק י"ב חודש וכדמשמע מלשון הגמ' "אתיליד לי נוקא" דהיינו שנולד עכשיו, אלא שכוונתו להוכיח, מהא דלא אמר לו ההוא סבא לחכות י"ב חודש ויתברר אי הווי טריפה אי לאו. אמנם עדיין צריך עיון, דהרי יש לומר דאתי לאשמועינן דינא דגולגולת דלא תלי דין פדיון אלא בהא, וכמו שפירש רש"י דעדיין לא מת, ואף שהוא טריפה. ועיין מה שכתבנו לקמן באותיות יז ויח.

(טז) **תוס' ד"ה שומע אני** (ובנמשך לעמוד ב'), עיין בהגהת הקודש שביאר דברי המתרחץ לפי פירוש רבינו תם. וכתב בחידושי הגרע"א, דמדברי תוס' מבואר דיתרת אינה חיה י"ב חודש, ודלא כמו שכתב בשו"ת הרשב"א (סימן צח), דיתרת הוא בריא וכחול ימים ירבה, אלא דגזירת הכתוב הוא דכל שאילו ינטל הוה טריפה יתיר נמי טריפה, דלפי הרשב"א הרי ביתיר הוה בן קיימא ויתחייב לפדות ומאי פריך הגמרא. והוסיף, דזה זולת אם נאמר דהלכה למשה מסיני היה דיתיר דינו ממש כמו נטול לכל דיני טריפות, וגם לענין פדייה כן דהוי כנטול ממש, ואף הורג טריפה מכח יתרת פטור אף להרשב"א, וסיים בצריך עיון.

(יז) **גמ'**, שומע אני אפילו נטרף. הקשה בחידושי הגר"ז, מה מהני דבגולגולת תלא רחמנא כיון דפטור כאן לגמרי מדין טריפה. וכתב בשם הגר"ח, דצריך לומר דבאמת מי שיש לו ב' ראשים לא הוי טריפה, [ועיין בעמוד ב' רש"י ד"ה בגולגולת ובאות הבאה]. ומה שמדמה הגמ' לטריפה, היינו להוכיח דבעינן לחיובי מטעם "תרי ראשי" תרי דיני פדיון, ומוכח מהא דטריפה פטור מחמש סלעים דבעינן גם הגוף לחייב בפדיון, ומטעם הגוף שהוא אחד, אי אפשר שיהיו תרי חיובי. ואין להקשות דתיפוק ליה משום דבלא הגוף הרי לא הוי אדם כלל, ולא שייך דינא דפדיון, ומאי טעמא בעינן לדין טריפה. דזה אינו, כיון דאי לאו דינא דטריפה לא הוי אלא חסרון בהיכי תימצי, אבל השתא הוה פטור מדינא דבעינן גוף כדי לחייב. ועיין עוד בדבריו ובשפת אמת.

דף לו ע"ב

(יח) **רש"י ד"ה בגולגולת תלא רחמנא**, בסוה"ד, ואי משום אך חלק השתא מיהא לא מית. כתב הטהרת הקדש, דמכל מקום בלאו הא דשני ליה "דבגולגולת תלי רחמנא", לא מצי לשנויי בקצרה "השתא מיהא לא מית", משום דאנן מסברא הוה דיינין לטריפה כאלו אין בו חיות מעכשיו, ורק

וכתב, דאף אם תימצי לומר דפליגי הני תנאי, לא פליגי אלא בגוונא שהבאנו לעיל (באות הקודמת), אבל ביש לו זרוע דהיינו דנשאר לו כל הקיבורת, אף תנא קמא מודה דחייב, וסיים דנקטינן דלא כהרמ"א, אלא דנחתכה למטה מן הקיבורת חייב להניחה ולברך עליה. אבל המגן אברהם (שם סק"ג) כתב, דלעולם האור זרוע מפרש דאיירי בנחתכה למטה מן הקיבורת, וגירסתו בגמ' "אין לו אלא זרוע פטור", וכן כתב האגודה. אמנם במשנה ברורה (שם סק"ה) כתב, דמצא באור זרוע שזכינו מקרוב לאורו דמודה לתוס', דאם נשאר קצת מהקנה חייב בתפילין ויברך גם כן, וכמו שכיון הב"ח בדעתו.

(ח) **גמ'**, שם. כתב השאגת אריה (סימן לו), דאף שגידם פטור מתפילין של יד, חייב בשל ראש, כדתנן לקמן (לח.). דתפילה של יד אינו מעכב של ראש. ועיין שהאריך, והביא שכן מדויק בשלטי גיבורים (תפילין ט. מדפי הרי"ף, אות א') שכתב "פטור מתפילה של יד", ומשמע דבתפילה של ראש חייב. אמנם בשו"ת בשמים ראש (סימן ק'), כתב דפטור אף משל ראש, דמי שאינו ראוי ל'וקשרתם על ידך" אינו ראוי ל'וזהו לטוטפות בין עיניך". אמנם בשו"ת צמח צדק (החדש סימן ה' אות ב') כתב, דדבריו תמוהים, ונגד משמעות כל הפוסקים, ויש בה גמגומים רבים, וניכר שאינה תשובת הרא"ש.

(ט) **גמ'**, על ידך זו קיבורת. כתב השולחן ערוך (סימן כז סעיף א'), דהיינו בבשר התפוח שבעצם שבין הקובדו ובית השחי. וכתב הרמ"א בשם סמ"ק, דצריך להניח בראש העצם הסמוך לקובדו אבל לא בחצי העצם שסמוך לשחי. וכתב המשנה ברורה (סק"ד), ד"ראש העצם הסמוך לקובדו", אינו ראש העצם ממש, דהתם עדיין הבשר נמוך, וכשאנו מתחיל להגביה אינו מקום תפילין דלא הווי "קבורת", אלא היינו בגובה הבשר שבעצם, ולא בא לחדש אלא במה שסיים "לא בחצי העצם שסמוך לשחי", דהיינו אף דיש שם עדיין מקצת בשר תפוח, ואף המחבר מסכים לזה (בסעיף ז' שם). אמנם בביאור הגר"א הסכים לדינא, דכל מקום הקבורת כשר להניח תפילין וכן משמע בפרישה. וכתב המשנה ברורה, דלכתחילה, כיון דדעת המחבר והרמ"א להחמיר, לא יקל. אמנם אם אין לו כי אם תפילין גדולים טוב יותר שיקשרם בחצי העצם העליון במקום שנמצא עדיין בשר תפוח, ויצא על כל פנים דעת הגר"א ושאר פוסקים, ממה שיהיו מונחים למטה ממקום הקבורת דלכולי עלמא לא יצא, וגם הברכה תהיה לבטלה.

(י) **גמ'**, שם. עיין באות הקודמת, וכתב הביאור הלכה (סק"ז ד"ה בראש העצם), דמשמע מהמגן אברהם ומחצית השקל דבשר התפוח נתפשט בכל העצם בשוה, והרמ"א אסר להניח התפילין כי אם בחצי בשר התפוח שלצד הקובדו. ותמה, דבערבין (יט): איתא להדיא, דקיבורת כולה אקרי יד, ולענין תפילין איירי שם, וכן מוכח בסוגיאן, דמדפירשין בתפילין של ראש דהוא מקום שמוחו של תינוק רופס, ולא מפרשין גם כן מקום המיוחד שבקבורת, וכן הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והטור ורבנו ירוחם, לא הזכירו שום זכר שיחלק את בשר הקיבורת לחצאין, ואיך תפס הרמ"א דעת הסמ"ק, ואין לומר דרק להחמיר חשש לדעתו דהרי לקמן (סעיף ז') משמע, דאם נתפשטה המכה בכל השטח שמחצי עצם ולמטה פטור מתפילין, וכתב, דשוב מצא בספר התרומה דכתב, שייניח סמוך לפרק של האציל קצת [דהוא קובדו] כי שם היא הקיבורת ושם הוא כנגד הלב, הרי מבואר דהתפשטות בשר הקיבורת הוא רק סמוך לקובדו, ולא מצינו למי מהראשונים שיחלוק עליו בדבר זה התלוי בסברא ובגלוי מלתא. עיין שם שישב משמעות לשון המגן אברהם. עוד כתב, דיש לומר דהגר"א (המובא באות הקודמת), מודה לספר התרומה, אך דעתו דהקיבורת נמשך יותר מחצי העצם. ועיין עוד לקמן (עמוד ב'), מה שכתבנו בשם הטהרת הקודש.

(יא) **גמ'**, מקום שמוחו של תינוק רופס. כתבו תוס' ד"ה מקום שמוחו, דהוא הדין הסמוך למצח. וכן כתב הרא"ש (תפילין סימן יט), וביאר, דהא דאמרו מקום שמוחו של תינוק רופס, היינו דעד שם נמשך מקום הנחתן. וכן שיטת המרדכי (תתקסט תפילין) שהאריך להוכיח כן עיין שם. אמנם הרמב"ם (פ"ד מתפילין ה"א) כתב, מניחין אותן על הקדקד שהוא סוף השער שכנגד הפנים, והוא המקום שמוחו של תינוק רופס בו. וכתב הבית יוסף (סימן כז סק"ט), דנראה שהוא סובר שבמקום עיקר השער רופס מוחו של תינוק, [דהיינו סמוך לפדחת], והא דאמרו מקום יש בראש להניח שתי תפילין, אפשר דלא בגובה קאמר, אלא סמוכים ברוחב הראש שכנגד בין העיניים. אמנם כתב דנראה יותר לבאר דבריו אף בגובה, ומקום הנחת שתי תפילין מוחו של

וגבי שיעורין ליכא למימר רובו ככולו.

כה) תוס' ד"ה מה להלן, ואם תאמר אי מדה להלן במקום בשר אף כאן במקום בשר כגון פדחתו. תירץ בהגהות **יעב"ץ**, דפדחת לא אפשר, שהרי שם משום הציץ דכהן גדול כדכתיב "והיה על מצח", וכתיב "על מצחו תמיד", דמשמע אף בשעה שמניח תפילין, וכן איתא **בזבחים** (יט). שערו היה נראה בין ציץ למצנפת ששם מניח תפילין. **ובחשק שלמה** תירץ בשם **אחיו הגאון**, דאי אפשר לומר דפדחת הוא מקום תפילין מדלא אישתמיט בשום דוכתא למכתב גבי תפילין "מצח", וכן לא אישתמיט גבי ציץ למיכתב "בין עיניך", שמע מינה דמצח אינו נכלל ב"בין עיניך" כלל, אבל בגובה שבראש שפיר מקרי "בין עיניך" משום דשוריינא דעינא תלי בשערת הראש, ומשום הכי אמרינן דמקום הנחה אינו אלא מקום שמוחו של תינוק רופס ולא בכל הראש, משום דקים להו לחז"ל דשוריינא דעינא אינו אלא עד חצי הראש וממילא למעלה מחצי הראש אינו נכלל בלשון ד"בין עיניך". ועיין עוד שם מה שביאר בדברי אחיו, ומה שתירץ עוד מעצמו. [אמנם עיין **בתוס' בסוכה** (ה). ד"ה **ואל יוכיח**, שדנו אם הציץ מונח על מצחו או על שערן ועיין מה שתירצו בטהרת הקדש, ובקרבן אורה, ושפת אמת.

כו) גמ', מאי בינייהו וכו'. הקשה **בחיידושי הרשב"א**, מאי בעי, הא כיון דפליג רבי ישמעאל ואמר דארבעתם ארבע מצות, אלמא אתי לאפלוגי אתנא קמא דאמר מעכבות, ונפקא מינה היכא דאין לו ד' ציציות, אם יטיל ב' או ג' אי לאו. ותירץ, דאפילו לרבי ישמעאל לא קיים מצות ציצית אם אין בטלית ד' ציציות וכדמשמע **ברש"י ד"ה מאי בינייהו**, ומאי דקאמר רבי ישמעאל דהו ארבע מצות, לא אמר דלא ליעכבו, דאם כן הוה ליה למימר הכי "אינן מעכבות זו את זו שארבעתן ד' מצות" אלא קאמר דכשקיימם קיים ד' מצות, דלא כתנא קמא שקיים מצוה אחת, ולכך בעי מאי בינייהו, דמאי נפקא לן כמה מצות קיים, וקאמר "סדין בציצית איכא בינייהו", דנהי דאף לרבי ישמעאל לא קיים מצות ציצית בפחות מד', מכל מקום לא לקי משום כלאים, דלהכי שוינהו קרא לכל אחת מצוה בפני עצמה. **והקרבן אורה** הקשה,

דאם כן ליכא עשה דידחה לא תעשה דכלאים, עיין שם. ועיין באות הבאה. **כז) גמ', שם.** עיין באות הקודמת. **והעולת שלמה** כתב, דאף לרבי ישמעאל אסור ללבוש בגד עם ג' ציציות, דנהי דכל אחת מצוה בפני עצמה, בלבישתו מבטל העשה דכנף רביעי, ומכל מקום כיון דיש בה ג' מצוות אין בה משום כלאים. נולכאורה נראה לבאר, דלענין כלאים בעינן שיחול על הבגד שם בגד של ציצית ובשעת הטלת הציצית ראשונה חל עליה שם בגד ציצית, אף דלא הוכשר עדיין ללבישה, וכבר לא יחול עליו שם בגד של כלאים, דהרי החיבור בין הציצית לבגד מחמת המצוה הוא ובחיבור דמצוה ליכא לדין כלאים. ולפי זה מבואר נמי שיטת **תוס' לקמן** (מא). ד"ה **תכלת בסוה"ד**, דאף אשה מותרת בטלית עם כלאים, דהיינו, כיון דבשעת עשיה חל עליה שם ציצית, לא יחול עליו שם כלאים. אמנם **החזון איש** (סימן ג' סקכ"ח) כתב, דאין לומר דלרבי ישמעאל נמי לא ילבש בגד בלא ד' ציציות, משום דעובר בעשה של זו שחיסר, שהרי **במרדכי** (ציצית סימן תקמ"ד) כתב בשם ר"י, שאין איסור ללבישת טלית בלא ציצית בזמן שאין לו ציצית. וביאר, דאפשר שידעה הגמ' דאיכא בינייהו גוונא דלית ליה ד' ציציות, ומה ששאלה "מאי בינייהו", היינו למייתי כל הני אמוראי דאמרי מילי דנפקי בינייהו, ואפשר דיש בכל הני מילי חידוש, דר' יוסף אמר דלרבי ישמעאל מותר כלאים אפילו בציצית אחת, ואתא לאשמעינן דינא דהמרדכי דלעיל, ולפי זה יהא ראייה לדינא דהמרדכי מדברי ר' יוסף. ורבא בר אהינא נמי אמר מלתא חדתא, דהיה מקום לומר דמודה רבי ישמעאל דטפי מד' לא אמרה תורה. ורבינא נמי אפשר דחידש כיון דגם לרבי ישמעאל היה מקום לומר, דכיון דאין דרך בני אדם ללבוש טלית בלא ד' ציצית כדי שלא לעבור אעשה דארבע, לא חשיבי הציצית כטלית בפחות מד' קא משמע לן. אבל **בחיידושי הגרי"ז** כתב, דלכאורה מוכח מהא דפריך "מאי בינייהו", כשיטת ר' שלמה **מדרישו**, (ודלא כהמרדכי בשם ר"י) דיש איסור לבישה כשאין לו ציציות, ולכך אין נפקא מינה ביש לו רק ג' ציציות כיון דאף לרבי ישמעאל אסור ללבשה.

כח) גמ', טלית בעלת חמש איכא בינייהו. פירש **רש"י ד"ה בעלת חמש**. לת"ק דאמר מצוה אחת וכו' וכי רבי רחמנא בעלת חמש להטיל ארבע כנפותיה רבייה וכו' ולר' ישמעאל דאמר ארבעתן [ארבע] מצות, כי רבי רחמנא וכו' להטיל לכולהו רבייה וכו'. וביאר **בחיידושי הרשב"א**, דלתנא קמא דמצוה

משום "דבגולגולת תלי רחמנא" אמרינן דלכך כוונה התורה דתלתה הפדיון בגולגולת, להורות דלפעמים חייב בעשר סלעים, וכגון דיש לו ב' ראשים, וממילא שמעינן מינה דלענין פדיון אין הטריפה נידון כאילו מת. וכתב, דלפי מאי דסלקא דעתיה דרבי שאין במציאות ולד בשני ראשים, היה דורש הא דתלי רחמנא בגולגולת לדרשא אחריתי. עוד כתב, דאפשר דרבי מעיקרא נמי לא אמר שאינו במציאות, אלא דהקפיד מחמת שאי אפשר שיחיה עד זמן שיהיה ראוי להניח תפילין, וכן ביאר **המרדכי** (תתקסט תפילין), וכעין ביאור הטהרת הקודש מבואר נמי **בשו"ת חתם סופר** (יור"ד סימן רצ"ד).

יט) רש"י ד"ה גובה, קיבורת דהוא אצל הכתף. וכתב **הטהרת הקדש**, דמשמע שהוא בחצי הזרוע של צד השחי, וזה סותר למה שהביאו **הבית יוסף** (סימן כז), **והרמ"א** (בהג"ה שם), דדוקא בחצי הזרוע של צד הקובדו הוא שיניח. וכתב דיש לפרש, דרש"י לא בא אלא לאפוקי מדעת היש מפרשים שהביאו **תוס' לעיל** (עמוד א') ד"ה **קיבורת**, שבגובה הבשר היינו בעצם שבין היד למרפק, ולזה כתב רש"י, דכיון דההיקש הוא שיניחם בגובה, יש לו להניחם בגובה יותר. עיין שם עוד, ועיין **לעיל** (עמוד א') אות ח ואת ט.

כ) גמ', רבי אליעזר אומר אינו צריך הרי הוא אומר והיה לך לאות ולא לאחרים לאות. כתב **בשיטה מקובצת** (אות א') דאכתי לא ידעינן מהכא באיזה מקום בקיבורת, אם למעלה מן המרפק, או למטה מן המרפק שגם הוא מכוסה בגדים, אלא אדרבי יצחק סמיך דאמר שתהא שימה כנגד הלב. אבל **הט"ז** (סימן כז סק"ד) כתב, אמה שכתב **השולחן ערוך**, דצריך להניח בבשר התפוח שבעצם שבין הקובדו לבית השחי, דילפינן לה מדכתיב "והיה לך לאות" ולא לאחרים שלא יראו החוצה, ודרך האדם לגלות עד הקובדו, ומשם ואילך מיקרי לך ולא לאחרים.

כא) גמ', שתהא שימה כנגד הלב. עיין **לעיל** (עמוד א') אות ח' וט' שהבאנו דברי הפוסקים שצריך להניח התפילין בחצי העצם הסמוך לקובדו. וכתב **בטהרת הקודש**, דאפשר דהיינו דוקא לר' יצחק דבעינן שימה כנגד הלב אבל לשאר אמוראי לא.

כב) רש"י ד"ה לאפוקי בין עיניך, דאיכא שער דגבות עינים וכו'. תמה **הרש"ש**, הא גבי נתקים לא כתיב בקרא אלא "ראש חוקן", ולא אישתמיט חד תנא להשמיענו דהוא הדין בכל מקום כינוס שיער ונראה. והביא, **דבתורת כהנים** איתא, "אין לי אלא בזמן שיש לו בראש ובזקן וכו' לא בראש ולא בזקן מנין וכו'", וכתב **הקרבן אהרן**, "לא בראש ולא בזקן לא גרסינן ליה, דאם אין לו לא בראש ולא בזקן במה יטמא אחר דאין נתק מטמא במקום אחר מהגוף וכו'". וכתב **הרש"ש**, דלפי המבואר **ברש"י** יש לומר דהגירסא שלפנינו נכונה, ובא לרבות כל מקום כינוס שיער, ומרבה ליה שפיר ממלת "או" דמיותר, ואפילו לרבי יאשיה **בבבא מציעא** (צד): דמצריך "או" לחלק, מכל מקום האי "או" מיותר, דלחלק ידעינן מדכתיב "צרעת הראש או הזקן הוא". אבל **החזון איש** (קדשים ליקוטים סימן ז' סק"ב) האריך להקשות על **הרש"ש**, והסיק דגבות העינים אין דינם כמקום שיער לגבי נגעים, והא דאמרינן הכא דהוה ב' מקומות, היינו דשיער ובשר ב' מינין הן, דתכונת הבשר להביא שיער לכן על ידי נגע, ותכונת השיער להביא שיער צהוב על ידי נגע, אבל לעולם שיער צהוב שבגבות עיניו אינן סימן טומאה.

כג) גמ', ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם למת מה להלן בגובה שבראש וכו'. הקשו **תוס' קידושין** (לו). ד"ה **תפילין**, בשם **הר"מ**, אמאי אין מניחין תפילין בכל הראש, כי היכי דקאמר קרחה בכל הראש. ותירצו, דשמא להכי מהני "בין עיניכם" דהוה מצי למכתב "בראשיכם", ואף דגבי קרחה נמי כתיב "בין עיניכם", ואפילו הכי קרחה בכל הראש, היינו משום דליגמר גזירה שוה נכתב. ועיין **במהרש"א** (שם), מדוע בתפילין ליכא למימר דלגזרה שוה נכתב.

כד) גמ', מקום שעושה קרחה וכו'. כתב **המשנה ברורה** (סימן כז סק"לג), דרבים נכשלים וטועים לומר דקצה העליון [של התפילין] מתחיל ממקום השיער, ועיקר התפילין מונח על המצח ועוברים אדאורייתא, כיון דכל התפילין צריכין להיות מונחין במקום שעושה קרחה, ואפילו קצה התחתון של התיטורא. **ובשו"ת דברי יהושע** רצה להוכיח **מקידושין** (כו). דאם העיקר על הראש, אף דחלקם נשמט על המצח, לא גרע. אכן להמבואר בסוגיין דאיכא ב' לימודים, חזינן להדיא כהמשנה ברורה. אמנם **בנחל אשכול** סימן ל' בסופו כתב תשובה ארוכה, והכריע דמקום התפילין דינו מדין שיעורין

הדרגת היוזמי

מסכת מנחות דף לז – דף לח

יא בניסן – יב בניסן התשע"א

מדרבנן מחלו רבנן ליקרייהו משום כבוד הבריות, אבל בדבר שהוא סייג לתורה "אין חכמה ואין תבונה".

פרק התכלת

ד מתני, התכלת אינה מעכבת את הלבן. שיטת רש"י ותוס' ד"ה התכלת, דהמצוה ליתן ב' חוטין תכלת וב' חוטין לבן בציצית, וכן דעת הרא"ש (ציצית סימן ו'), והמרדכי (ציצית סימן תקל"ט), ועיין בתוס' בסוה"ד, שביאר טעמם. אבל הרמב"ם (פ"א מציצית ה"ב) כתב, ולוקחין חוט צמר שנצבע כעין הרקיע, וכורכין אותו על הענף, וחוט זה הוא הנקרא תכלת. ובהלכה ו' כתב, ויהיה אחד משמנה החוטין חוט תכלת והשבעה לבנים. והראב"ד כתב עליו טעות הוא זה אלא השנים של תכלת והששה לבן, וכתב הכסף משנה דטעמו מדכתיב "פתיל תכלת" פתיל, חד משמע. והכי משמע בספרי. ובשו"ת פאר הדור (סימן כא) השיב הרמב"ם לחכמי לונל דיש לטוות חוט אחד מקצתו תכלת ומקצתו לבן, ולהכניס כל חוט בפני עצמו, ולכופלו עד שיהיו שבעה חוטין לבן ואחד תכלת, שנאמר "פתיל תכלת" פתיל אחד ולא שנים, ולפי שהמצוה של תכלת שיהיה הפתיל כולו תכלת, לא נעשה מן הלבן אלא כריכה אחת בלבד סמוכה לכנף מין כנף, ושאר החוליות עם החוליות כולו בתכלת, חוץ מכריכה אחרונה שהיא בלבן הואיל והתחיל בו, וכן כתב רבינו שמואל בן חפני.

ה מתני, שם. פירש רש"י ד"ה התכלת, דאי עביד ארבעתן תכלת או ארבעתן לבן יצא. ומבואר דכשר אף אם מתחילה לא הטיל אלא אחד. אבל הרמב"ם (פ"א מציצית ה"ד) כתב, הרי שאין לו תכלת עושה לבן לבדו, וכן אם עשה לבן ותכלת ונפסק הלבן ונתמעט עד הכנף ונשאר התכלת לבדו, כשר. וכתב הכסף משנה, דהרמב"ם פירש להא דמקשינן לקמן (עמוד ב') "התיינת לבן וכו'", דלא כפירוש רש"י (שם) ד"ה תכלת דאין, אלא, התיינת לבן דאינו מעכב את התכלת, שאם עשה חוטי לבן אף שלא כרך עליהם תכלת יצא, אלא תכלת דאינו מעכב את הלבן מאי היא, דמשמע שאם לא הטיל אלא חוט תכלת בלבד יצא, ואי אפשר לומר כן, דהא קרא כתיב "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", משמע, דאין מקום לפתיל תכלת אלא אם כן יהיה ציצית דהיינו לבן, ואסיקנא "לא נצרכא אלא לגרדומין". דכיון דמעיקרא היו לבן ותכלת, כי איגרדום כשרות. ועיין עוד בכסף משנה (הלכה י"ח). ובספר תמים דעים להראב"ד (סימן רכ"ד), הביא תשובת הנשיא ר' יצחק ב"ר ברוך, דהסכימו הכל, דכוונת המשנה, דדוקא בעת שיפסק אחד שישאר בעניבה והאחד נשאר על תומו, תהא הציצית כשרה וכו', נתברר בזה כי מתחלת מעשהו צריך שיהיו שני המינין, התכלת והלבן, נמצאים, ולא תעשה הציצית באחד מהן לבן. ועיין לקמן (עמוד ב') אות כז.

ו תוס' ד"ה התכלת, בתוה"ד, ומיהו יש לדחות דאף על גב דבשני חוטי לבן וכו'. תמה השפת אמת, מה בכך דליכא איסור "בל תוסיף", כיון דליכא מצוה בבמה שמוסיף, מדוע יהיה מותר כלאים, דבשלמא אי ב' דלבן נמי הוו כלאים, אפשר דכיון דכבר אשתרי גם להוסיף אין איסור, אבל מסתמא ב' דלבן בסדין הם של פשתן, ואם כן הב' דקלא אילן הוו כלאים שלא במקום מצוה. וכתב דצריך לומר, דעיקר הטעם הוא, דמי יימר דמקיים המצוה בהני דלבן, דלמא עיקר המצוה מקיים בהני דקלא אילן ואינך כמאן דליתנייהו. עיין שם עוד.

ז בא"ד, ונוהגין להשים הרבה בלולב. וכן כתב בפסקי תוס'. אבל הרמב"ם (פ"ז מלולב ה"ז) כתב, דאין מוסיפין אלא בהדס לנוי, אבל שאר מינים לא, ומכל מקום אם הוסיף [לא] פסל. והכסף משנה הביא, דרבינו ירוחם בתשובה, פסק כהרמב"ם לאיסור. וכתב, דאחר כך העיד לו אדם גדול מחכמי פרובינציא, שעמד על תשובת הרמב"ם שחזר בו ודעתו להכשיר, וכן הדעת נוטה, ואף דמיעוט "ערבי נחל" שתיים, מכל מקום אי הוסיף שפיר דמי, דמשמע שתיים ואפילו מאה. וכן כתב בנו של הרמב"ם דחזר בו, וכן תקנו בספרים, וכן תקן הספר שבידו לגרוס תיבת "לא".

ח בא"ד, דבטלית בת ד' חוטין לא חיישינן שמא יסיר וכו'. עיין במלא הרועים. ובשיטה מקובצת לקמן (מא: אות יב).

ט בא"ד, והאי דלא מוקי לה התם בהטיל למוטלת משום דדילמא לא מיפסלא בכך. אמנם הרמב"ם (פ"א מציצית ה"טו) כתב, דבהטיל למוטלת

אחת הן, אי נימא דבעלת חמש חייב להטיל בכלום, נמצא דיש ב' מינים למצוה ולא מסתבר, אבל לרבי ישמעאל דמצוות נפרדות הן, שפיר שייך לומר כן. ועיין שם שביאר עוד בדרך אחרת.

כט גמ', שם. ורש"י ד"ה בעלת חמש. והקשה הקרן אורה בזבחים (יח:), מהא דאמר ר' ירמיה (שם) דמאן דמרבי בעלת חמש היינו משום דסבירא ליה כמאן דליתיה דמי. דלשיטת רש"י, מנא ליה לר' ירמיה הא, דילמא הך ברייתא כרבי ישמעאל דבעלת ה' איתרבי לכל הכנפות, ולא אימעית אלא פחות מד', (ועיין שם מה שהוסיף להקשות). ולכך פירש, דלתנא קמא דכולן מצוה אחת, בעלת ה' נמי חייבת בד' ציצית, והכנף היתר כמאן דליתא דמי, ולרבי ישמעאל דארבע מצות הם, וכל כנף מצוה לעצמה לא אמרה תורה אלא בת ד' כנפות ולא יותר, ולכך זו פטורה. והביא דבהגהת מיומוני (פ"ג מציצית) פירש בשם הרא"ש להיפך, דלתנא קמא פטורה ולרבי ישמעאל חייבת. וביאר, דלתנא קמא דמצוה אחת היא אין להוסיף עליהם, הלכך בעלת ה' פטורה לגמרי, ולרבי ישמעאל דכל כנף מצוה בפני עצמה, בעלת ה' איתרבי נמי לכל כנפיה. ובשפת אמת הקשה לפירוש רש"י, הא לרבי ישמעאל נמי יש לומר, דכיון דכתיב ד' כנפות, מוכח דלעולם אין להטיל אלא ד' אפילו בבת ה'. ולכך פירש, דהנפקא מינה לענין בל תוסיף, דלתנא קמא דחד מצוה היא להטיל ד', אי הטיל ה' עובר בבל תוסיף, ולרבי ישמעאל דכל אחת מצוה בפני עצמה, לא שייך בל תוסיף, ואפילו אי נימא דלרבי ישמעאל נמי שייך בל תוסיף, "כל המוסיף גורע" וודאי לא שייך, כדאמרינן בסנהדרין (פח:), למאן דאמר לולב אין צריך אגד, אבל לתנא קמא דחד מצוה היא כל המוסיף גורע נמי איכא.

ל גמ', כל חמתות הצרורות טהורות וכו'. פירש רש"י ד"ה כל חמתות, נודות הצרורות שאין שוליהן תפורין וכו' דרואין כאילו ניתר הקשר וליכא בית קיבול והוי ככלי הנקוב במוציא רימון. והקשה בחידושי הגר"י, דמדכתב דהציריה לא עשתה אותו כלי כלל, מדוע מסיים, דהוי ככלי הנקוב במוציא רימון, שהוא שיעור בנקב בגוונא שהיה כלי אלא שנפחת. וכתב, דברמב"ם (פכ"ד מכלים ה"א) מבואר, דאיירינן בכלי שהיה שלם ונפחת, שכתב דכל החמתות שנפחתו וצררן טהורות חוץ משל ערביים. [ואולי יש לבאר כוונת רש"י, דכיון דסוף סוף הכלי ראוי לקיבול (וכדחזינן גבי כלי הערביין) אלא שאין דרך עושי כלים אלו לצררם אלא לתפרם, בטל חשיבותו ככלי קיבול, וכמו ניקב במוציא רימון דטעמא נמי משום דבטל חשיבותו].

דף לח ע"א

א גמ', בלאו דלא תסור. הקשה בהגהות מלא הרועים, הא בברכות (כ). מסקינן דאף איסור דאורייתא שרינן אם הוא בשב ואל תעשה, והכא הוה שב ואל תעשה, דלא דמי לכלאים (שם), דעשה איסור בשעת לבישה בקום ועשה, דהא הכא בשעת לבישה היו שלמים ואחר כך איפסיק. ותיריך, דהכא נמי הוה קום ועשה, דההליכה היא האיסור והרי הולך ונושא משוי בשבת.

ב גמ', הכא נמי כרמלית דרבנן היא. כתב המרדכי (ציצית סימן תקמ"ד), בשם ר' שלמה מדרוש, שאם נפסק לאיש חוט של טלית בשבת אסור ללבושו עד שיתקן אותו, שאם לובשו עובר בעשה דהרי יש לו ד' כנפות, ובעי ציצית כדינו. ובשם הר"י כתב, דליתיה, כדמוכח בשמעתין דשרי בכרמלית דרבנן משום דליכא אלא לאו דלא תסור, ומאי טעמא לא יאסר מטעמא דאין בו ציצית כדינו, שהוא איסור דאורייתא. לכך פירש ר"י, דמצות עשה דציצית אינו אלא להטיל בו ציצית כשילבשו והקרא לא אמר בלשון "לא תלבש בגד שיש לו ד' כנפים בלא ציצית", אלא מצות עשה גרידא להטיל בו ציצית, בשעה שלובש, ובשבת כיון שאינו יכול להטיל אינו עובר, מה שאין כן בחול דודאי עובר כל שעה שלובשו בעשה דהטל ציצית. (וכן כתב לענין מזוזה ומעקה. והוכיח דבריו מהא דליכא איסור ליכנס בבית בלא מזוזה, אלא בעמוד ועשה קאי). ובספר קדושת יו"ט (סימן לד) הקשה, על ראיית הר"י מסוגיין, דבברכות (כ). איתא, דבשב ואל תעשה אפילו איסור דאורייתא נדחה מפני כבוד הבריות, וביבמות (צ:): מבואר, דכשלוש הבגד בלא ציצית עובר בשב ואל תעשה, ואם כן שפיר לא חשו משום הא דודאי נדחה משום כבוד הבריות, ואם כן מאי ראייה מסוגיין. ועיין בקהלות יעקב (סימן כג), שהאריך בענין זה. ועיין עוד מה שכתבנו לעיל אות כד.

ג גמ', שם. כתב בהגהות מלא הרועים, דרבינא סבר, דדוקא בדבר שעיקרו

לעיקובא, היינו משום דנהי דאין צריך עיכוב שלא יצא המצוה בששינה, מכל מקום היבמה היתה מותרת לשוק בלא "ככה" לעיקובא, ואם כן שייך לומר ד"ככה יעשה" הוה עיכוב רק במעשה, אבל הכא דהקשו תוס' דבלא קרא יהיה חיסר מצוה, מה תירצו.

דף לח ע"ב

טז תוס' ד"ה אילומא חיסר מצוה, תימה דאיכא הוה ליה למימר וכו'. הקשה **בעמק ברכה** (ציצית אות ג') דאדרבה, הרי בתכלת אין דין שצריך להיות מאוחר, אלא הדין הוא בלבן שצריך להקדימו, ד"הכנף מין כנף" כתיב ברישא, ואם כן שפיר אמרה הגמ' דאם הקדים תכלת ללבן הוה חיסר מצוה, דהלבן הוא שנעשה שלא כהלכה, מה שאין כן בתכלת שפיר קיים המצוה.

יז בא"ד, ויש לומר משום מתניתין וכו'. ביאר **החזון איש** (או"ח סימן ג' סק"א), דעיקר כונת הגמ' להוכיח ד"חיסר מצוה" דקתני היינו חיסר מצוה מן המובחר, אבל מצות לבן ותכלת יצא, דאי איתא דחסר כאן אחד משניהם, דין הוא שלא יצא אף אחד מהן לרבי דשניהם מעכבים זה את זה, והוה אפשר למינקט חיסר מצוה ותכלת, אלא דנקט חיסר מצוה דלבן דבהא קיימינן, דמתניתין אתיא אפילו כרבי דהלבן אינו מעכב את התכלת לענין הקדמה, אבל קושטא דמילתא דאין מקום לומר דתכלת יצא ולבן לא יצא.

יח תוס' ד"ה לרבי עכו"ם מעכב, בתוה"ד, אי נמי יש לומר דכל שכן לרבנן דקשה טפי וכו'. הקשה **החזון איש** (או"ח סימן ג' סק"א), הא אף לרבנן מצוה בשניהם בלבן ותכלת, ונהי דידי מצות ציצית יצא, אבל מצות לבן ותכלת חיסר. ותירץ, דכונתם דכיון דלא מעכבי אהדדי ויש כאן ציצית כשרה, על כרחך קיים נמי מצות לבן ותכלת כיון דיש כאן שני המינים, דבאמת אין מקום לומר דקיים תכלת וחיסר לבן, וכמו שכתבו **בתוס' לעיל ד"ה אילומא**, אלא דלמאי דמוקים לה כרבי, מוכח מגופה דאי אפשר לומר דחיסר מצות לבן, דאם כן אין כאן מצות ציצית כלל כיון דמעכבי אהדדי, אבל קושטא הוא דגם לרבנן אי אפשר לומר דחסר כאן מצות לבן.

יט תוס' ד"ה לא נצרכא, בתוה"ד, ומאי פירכא הא נמי משכחת לה וכו'. ביאר **הברכת הזבח**, דמביעי ליה למירמי תחילה תכלת שהוא מינו דצמר ואחר כך לבן, ואי קדים לבן להתכלת אינו מעכב. והקשה **השפת אמת**, מה בכך דתכלת וצמר חד מינא, אדרבא קרא משמע דתכלת רמי על הציצית בסוף, וכתב דנראה דטעות סופר נפל בתוס' בתיבת "אי נמי" דחדא קושיא היא, וצריך לומר "חוטי לבן היינו חוטי פשתן למ"ד וכו'" ושפיר קשיא, דודאי לפשתן דלאו מינא דצמר צריכין להקדים תכלת. ועיין נמי **בטהרת הקודש**.

כ גמ', לא נצרכא אלא לטלית שכולה תכלת. הקשה **השפת אמת**, מנא לן דצריך לעשות לבן מלבד התכלת, כיון שבתכלת הוה מין כנף וגם מצות תכלת. עיין שם מה שכתב בזה. ו**בקרן אורה** תירץ, דמשמעות הכתוב הכי הוא, "ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת", משמע דהפתיל לחוד יהיה תכלת אבל לא כל הציצית.

כא גמ', לא נצרכא אלא לגרדומין. כתב **החזון איש** (או"ח סימן ג' סק"ג), דדין גרדומין הוא אפילו נפסק קודם שלבש הטלית, ואף דקיימא לן ציצית חובת גברא ועדיין לא שמשו הציצית למצותן, מכל מקום כיון דפסלה תורה עשוי מעצמו ובעינן עשייה דוקא, הרי דעשייתן חשיבא, וכל שנקשרו כהלכתן ואחר כך נפסקו הרי הן בהכשר גרדומין, וכן אם נקרע הטלית וירדו הציצית למטה מקשר גודל דמכשרינן לקמן (מב.). היינו אף שלא לבש. אמנם לגבי אוזב צריך עיון אי סגי במעשה האיגוד או צריך שיזה בהן. עוד כתב, דאפילו נפסקה הציצית קודם שהטיל כל הדי' ציציות נמי יש לה דין גרדומין דכל אחת חשיבא עשייה.

כב תוס' ד"ה אלא לגרדומין, בתוה"ד, ב' משום לבן וב' משום תכלת. הקשה **בחידושי הגרי"ז**, מאי "משום תכלת" דקאמר, וכי אפשר להשלים את התכלת בלבן, אלא דאנו עושים כולן לבן משום דבעינן גדיל גדילים כדכתבו **תוס' לעיל** (עמוד א') ד"ה התכלת.

כג גמ', גרדומי תכלת כשרין. יש לעיין, אמאי לא קאמר "גרדומי ציצית". ועיין מה האריך בנתיבות הקודש. אכן **רש"י** כתב לקמן (לט.) ד"ה תכלת, שהוא שם כל הציצית. ועיין שם באות ז. ובעיקר דין גרדומין עיין **לעיל** (לה: אות כט).

כד תוס' ד"ה כרי לענבם, בתוה"ד, ויתכן יותר לפרש דשיעור עניבה סמוך

פסל את הציצית. ו**בעמק ברכה** (ציצית אות ו) כתב, דאף דהגרע"א (או"ח י, ו) נדחק בטעמו של הרמב"ם, לו נראה הדבר פשוט. דסבירא ליה, דדוקא בהוספת חוטינן הוא דאמרינן "האי לחודיה קאי והאי לחודיה קאי", כיון דלא הוסיף ציצית שלמה, ואין כאן תוספת בהטלית אלא בהציצית, ובוה שייך לומר "האי לחודיה וכו'" אבל בהטיל למוטלת שהוסיף ציציות שלמות, נהי דקאי לחודיה ואינם שייכים עם הציצית דמעיקרא, מכל מקום הרי יש כאן תוספת בהטלית, וטלית שיש בה יותר מד' ציציות פסולה. ו**בשאגת אריה** (סימן ל') ביאר, דהרמב"ם לשיטתו (פ"ו מגרושין הכ"א), דאפשר לבטל גט שלא יוכל לגרש בו עוד לעולם, והיינו דאף שנעשה החפצא בהכשר יכול לבטלו, והכי נמי בציצית. ובעיקר שיטת הרמב"ם עיין לקמן מ: אותיות יט כ.

י בא"ד, שם. עיין באות הקודמת שהבאנו דדעת הרמב"ם, דהטיל למוטלת פסולה. והקשו **השאגת אריה** (סימן ל') ו**בעמק ברכה** (ציצית אות ו'), דהיאך יפרנס הסוגיא בסנהדרין אמאי לא מוקמינן לה בהטיל למוטלת וכקושיית התוס'. ו**באמרי בינה** (חלק א' אורח חיים סימן ב') תירץ, דעל ידי התוספת מפיקע את המצוה ולא מגרע. ו**בגליון הגרע"א** (או"ח סימן סע"ף ו') תירץ, דאין זקן ממרא נהרג על זה, כיון דהוה דבר המפורש בתורה, דהרי כתוב "ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם" הרי דמפורש דלכל כנף ציצית אחד. ובעמק ברכה נמי כיון לתיירצו. עוד כתב, דהגר"ז תירץ בשם הגר"ח, דהא דהטיל למוטלת פסולה אינו משום התוספת, דבאמת גם הרמב"ם מודה דהאי לחודיה קאי וכו', אלא הפסול משום דכיון דכל ציצית וציצית יכולה להיות קודש, דהיינו שהמצוה תתקיים על ידה, וגם יכולה להיות חול והמצות ציצית תתקיים על ידי הנשארים, נמצא דבציצית מעורב קודש וחול, ופסולינן משום דאין בהן דין ציצית. דהיינו דאין הפסול מחמת התוספת, ואם כן לא מקרי "ואם הוסיף גורע", ואינו מתחייב משום זקן ממרא.

יא בא"ד, ועוד צריך טעם מנלן דכי לית ליה אלא או לבן או תכלת וכו'. ו**בטהרת הקדש** כתב, דאפשר לומר מכח הספרי שהביא הרמב"ם בספר המצוות (מצוה י"ד), והזכירו גם **ביר החזקה** (פ"א מציצית ה"ה), יכול שהן שתי מצות תכלת ולבן תלמוד לומר "והיה לכם לציצית" מצוה אחת היא ואינה שתי מצות. ולכאורה אין להתורה נפקא מינה בהא אם הן ב' מצות או מצוה אחת, מאחר דכבר למדנו בקרא ד"וראיתם אותו" ש"אין זה מעכב את זה", אלא על כרחך דנפקא מינה לענין זה שאם אין לו אלא מין אחד צריך ד' חוטינן כיון שהם מצוה אחת. וכן כתב **המעדני יו"ט** (אות ש').

יב בא"ד, ומה שאנו כופלין הדי' לח' סמכינן וכו'. ו**במעדני יו"ט** (סימן יב אות י'), הביא בשם **הלבוש** (סימן יא סע"ף ד'), שאם לא יכפלים היאך יתלו בבגד, אבל אסמכוהו נמי אקרא וכו' ד"פתיל" משמע שצריך לכופלו וכו'. ו**המעדני יו"ט**, דטעמו אינו נראה לו, דאי משום שיוכל לתלותם, הרי יכול לכפול שנים ויהיו ארבעה ויתקיים גדילים ד'.

יג רש"י ד"ה מין כנף, היינו לבן דרוב טליתות של פשתים הן ולבנות. כתב **בטהרת הקדש**, דכוונתו שלא יקשה על הגמ' דמאי קושיא, דלמא רבי על מהות הכנף קאמר, שצריך שיהו ב' חוטינן מאותו מין דוקא, והא דאיתא במתניתין דאינו מעכב, היינו על הצבע, ולכך פירש רש"י, ד"מין כנף" היינו נמי לענין הצבע. עוד כתב, דאין להקשות כן, שהרי אין ראייה מן התורה דנבעי דוקא מראה לבן, ואם כן דין השנוי במשנה והדין דפליגי בו רבי וחכמים אחד הוא. ועיין מה שכתב לפי זה בכוונת **רש"י ד"ה תכלת**.

יד גמ', לא נצרכא אלא לקדם. כתב **הקרן אורה**, דיש לומר דהרי"ף השמיט להאי דינא דמצוה להקדים לבן לתכלת, משום דאין לנו תכלת בזמן הזה. ורצה לבאר דהרמב"ם השמיטו, משום דסבירא ליה, דהך ברייתא אליבא דרבי היא דתכלת ולבן מעכבין זה את זה, וקא משמע לן נמי דמצוה להקדים, אבל לרבנן דלא מעכבי זה את זה מצות קדימה נמי לית להו. ודחה, מהא דתני **בתוספתא דמכילתין** (פ"ו ה"ו), "תכלת אין מעכב הלבן וכו'", ואחר כך תני "מצוה להקדים לבן לתכלת". ו**בחידושי הגרי"ז** כתב, דהרמב"ם פסק לה (פ"א מציצית ה"ז) אלא דאין שיטתו **כרש"י ד"ה אלא להקדים**, דאיירי בהקדמת התחיבה, אלא **כשיטה מקובצת** (אות ג') בשם **תוס' אחרות**, דאיירי בכריכות החוטינן, דמצוה להקדים חוליא של לבן קודם. **טו תוס' ד"ה ואם הקדים**, בתוה"ד, כמו גבי חליצה הקדים ריקקה לחליצה וכו'. **בשפת אמת** הקשה, דלא דמי, דהא דבחליצה מצרכינן קרא ד"ככה"

ויליף מכלאים. נויש להעיר, דלפי הגהתו צריך למחוק בתוס' מה שכתבו, ד"מוכח מכלאים דדרשה גדיל דרשה נכונה", ולא הזכיר זאת, אכן לפי דבריו אתי שפיר הא דלא הזכר הכא דרשא גדיל. אמנם יש לבאר כוונת תוס', דהכא לא הוכיח רבא מקרא, אלא מהא דילפינן מסמיכות הפרשיות להיתר כלאים בציצית, אם כן על כרחך דפירושו ד"גדיל" היינו בקשר עליון, והשתא לא קשיא קושיתו].

ד) גמ', דאי סלקא דעתך דרבנן מאי איצטריך למישרי סדין בציצית. הקשה בחידושי הגרע"א (בשם ש"ב), דלמא איצטריך קרא להתיר ללבוש הבגד בגוונא שחוטי הציצית נקשרו מעצמם בבגד, ובשבת שאי אפשר להתיר הקשר. וכתב, דבלאו הכי קשיא, כיון דכלאים בציצית שרי, לישתרי נמי בגוונא שהבגד עצמו כלאים דיבא עשה וידחה לאו דכלאים, אלא דצריך לומר דבאמת מן הראוי היה דציצית לא ידחה לאו דכלאים כיון דאין חיוב ללבוש טלית בת ד' כנפות, והא דדחי יבואר לפי מה שכתב המרדכי (ציצית) בשם ר"י, (עיין לעיל לח. אות ב), דאין איסור ללבוש טלית בת ד' כנפות ללא ציצית, אלא דכשהוא לבוש חל עליו המצוה להטיל בו ציצית, והשתא בעינן למימר דציצית דחי לאו דכלאים, דאי לאו יהא מותר ללבוש הבגד בלא ציצית ונמצא מבטל העשה, אלא כיון דקיום העשה דוחה הלא תעשה, חייב להטיל בו ציצית. והשתא אתי שפיר, דהיינו דוקא בגוונא דהבגד עצמו אינו כלאים, אבל אם הבגד עצמו כלאים לא שייך לומר דלדחי לא תעשה, דהא אם לא ידחה לא יוכל ללבושו, ולא יתחייב. ולפי זה בגוונא שנקשרו הציצית מעצמם בבגד בשבת דאין יכול להתירם, נמי עשה לא ידחה הלא תעשה, דכיון דאין יכול להתירם לא יוכל ללבוש הבגד משום כלאים, ולא יחול עליו העשה כלל, והיינו אף דלפי האמת דקשר עליון דאורייתא ושייך הדיחוי, אף בנקשרו מעצמם בשבת שרי, דהא כך המצוה גם בחול לחברם דרך כלאים.

ה) גמ', חוט של כרך עולה מן המנין. הקשה בחידושי הרשב"א, פשיטא. ותירץ, דסלקא דעתך, דלא יעלה למנין משום דכתיב "גדיל" וכתב "פתיל", דמשמע דהפתיל אינו מן הגדיל, ואף דאמרינן לקמן (עמוד ב'), "עשה גדיל ופותלחו מתוכו" היינו שהפתילים יצאו מן הגדיל, אבל הגדיל דהיינו החוט שעושין ממנו הגדיל, לא יעשה פתיל להצטרף למנין החוטין, ואשמועינן דמתוכו קאי נמי לחוט הגדיל. ובחידושי הגרי"ז כתב, דלרמב"ם (פ"א מציצית ה"ב), דהחוט של כרך הוא התכלת, קא משמע לן, דהתכלת מצטרף לגדיל ועולה למנין ח' חוטין. עוד תירץ, דהוה אמינא דבעינן שיהא החוט כרוך על כל הח' חוטין, ואם כן בעינן ח' חוטין מלבדו, וקא משמע לן דעולה מן המנין. ובשפת אמת כתב, דלולי דברי רש"י היה נראה לפרש, ד"עולה מן המנין" היינו אפילו לא נשתייר בו למטה אלא מה ששרך בו.

ו) גמ', יתיב רבא וקא אמר משמיה דשמואל תכלת שרך רובה כשרה וכו' רב אמרה ולא שמואל. פירש רש"י ד"ה תכלת. זהו שם כל הציצית. וכתב השפת אמת דדברי רש"י דחוקים. וכתב לבאר לולי דבריו, דקאי על החוט שכורך בו דהוא מן התכלת ולא נשתייר רק מיעוט כשר. ובכך מיושב לשון הגמ' דבמימרא קמא אמר רב יוסף שמואל אמרה ולא רב, ובשניה אמר רב אמרה ולא שמואל, ולכאורה מדוע רק רב אמרה שמא גם שמואל אמרה, אלא משום דהוה שני דינים הסותרים, דמאן דאמר "חוט של כרך עולה מן המנין" משמע אפילו לא נשאר כלל, ומאן דאמר "תכלת שרך רובה" משמע דמיעוט צריך להיות להשאר, ואתי שפיר. ובחידושי הגרי"ד [והיינו נמי בחידושי הגרי"ז] אלא דנדפס בטעות על התיבות "וקא אמר משמיה דשמואל" ביאר, דמאי דקאמר ליה רב אמרה, היינו דסבירא ליה לקמן (עמוד ב') דכולו גדיל לא מהני דבעינן פתיל, וקא משמע לן דרוב הגדיל גם כן כשר כיון דנשאר עדיין פתיל, אבל כולה גדיל מיפסל מטעם דבעינן פתיל. ועיין באות הבאה.

ז) גמ', ונויי תכלת שלישי גדיל ושתי שלישי ענף. פירש רש"י ד"ה ונויי תכלת, עיקר מצות ציצית שלישי גדיל ושני שלישי ענף. וכתב בחידושי הגרי"ז, דברמב"ם (פ"א מציצית ה"ח) לא משמע כן, אלא דקאי על התכלת ממש, ולפי זה בלבן אין הדין כן אלא סגי בחוליא אחת (עיין שם הלכה ט'), עיין שם עוד. אבל הנמוקי יוסף (ציצית יב: מדפי הרי"ף) הביא, דרש"י פירש, נויי תכלת היינו עיקר מצוות תכלת, (דלא כלפינו). וכתב, דאף על פי כן צריך לעשות כן אף היום בלבן, כיון שהוא זכר לתכלת. ועיין רש"י ד"ה מין כנף, דמשמע דהיום אין עושין אלא חוליא אחת.

לכנף קאמר. תמה החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ח), אם כן למה לן שיעור עניבה, כיון דצריך שישתייר חוליא וקשר והרי הם לבדם יותר מכדי עניבה. ותירץ, דעל כרחך צריך לומר דלפעמים חוליא וקשר הם פחות מכדי עניבה. עוד תירץ, דאם צריך לקשור על כל חוליא וחוליא, בעי נמי לקשור סמוך לבגד קודם התחלת הכריכה, והגדיל אינו אלא מה שנכרך בין ב' הקשרים.

כה) בא"ד, וכן נראה להוכיח משם שהקשר הוא וכו'. כתב בטורת הקדש, דלשון "וכן" משמע שיש קישור בהוכחה זו לדבריהם שלמעלה. והקשה, דלכאורה אינו ענין זה לזה כלל, והיה להם לכתוב דבריהם אלו אמילתא דרבא דבסמוך. וכתב דיש לפרש, דלולי דבריהם דלעיל היה אפשר לדחות הוכחה זו, ולומר דדיוקא דרבא הוא מהא דר' חייא אמר "גרדומין כשירין" סתמא, דמשמע אף בנפסק חוט הכורך, אבל לפי מה שהוכיחו דשיעור עניבה סמוך לכנף קאמר, אם כן מיירי אף בנפסק במקום הגדיל, ואם כן בלאו הכי ר' חייא לא מצי מיירי בחוט הכורך, דאם כן הווי במשמע גם אם נפסק בחוליא הסמוכה לכנף, ובהאי גוונא ודאי פסול כיון דיתפרד כל הגדיל עד הכנף, אלא על כרחך דלאו כללא כיייל ר' חייא, ואהא הקשו דאם כן מה הוכיח רבא, אם לא דנימא שהקשר הוא מן הד' אל הד'. ועיין שם מה שפירש לפי זה המשך דברי התוס'.

כו) גמ', אין לו תכלת מטיל לבן. כתב בחידושי הגרי"ז, דמודלא קאמר דאם אין לו לבן מטיל תכלת, מוכח כשיטת הרמב"ם (פ"א מציצית ה"ג ד'), דתכלת לא מתכשר כי אם בכריכה על הלבן, ותכלת לחוד לא מתקיים אלא על ידי גרדומין.

כז) גמ', שמע מינה צריך לקשור על כל חוליא וחוליא. הקשה החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ד), איך סלקא דעתך שלא יקשור, הא במה יפסיק בין חוליא לחוליא. ותירץ, דהוה אמינא דסגי בתכיפה אחת דמהני להיכר החוליות, וקא משמע לן דבעינן ב' קשרים זה על גבי זה, והוא ה"קשר" דקאמר רבא.

כח) תוס' ד"ה כיון דאישתרי, בתוה"ד, דבמקום אחר לא אשכחן אתרא וכו'. הקשה המלאכת יו"ט, אמאי לא מסתבר לומר דקשר בסמוך לכנף, דבשלמא לפירוש רש"י לקמן (לט). ד"ה קשר עליון, דאין מקור לקשר זה, אבל לפירוש תוס' שם ד"ה קשר עליון, דקשר עליון דהוי דאורייתא היינו האי דסמוך לכנף, אכתי קשה מנא לן דבעינן קשר על כל חוליא וחוליא. ותירץ, דלפי זה צריך לומר דסבירא לן כמאן דאמר לקמן (לט): גדיל דוקא בעינן, ואי משתרי אין כאן גדיל אף דאיכא קשר סמוך לכנף. וכן כתב בטורת הקודש ועיין שם עוד. ועיין בשיטה מקובצת (אות ו) דפליג אתוס', ופירש דלאו דוקא כל חוליא וחוליא.

דף לט ע"א

א) גמ', דלמא דאיקטר. כתב החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ט), דאפשר דרבא סבר דאי נימא דלא צריך לקשור על כל חוליא וחוליא הוה כתחלתו, ולא הוה גרדומין, דכיון דעד עכשיו היה כשר בלא העליון, והשתא שנפסק התחתון נטל קשר העליון כל כח ההכשר, לא חשיב גרדומים.

ב) גמ', שמע מינה קשר עליון דאורייתא וכו'. פירש רש"י ד"ה קשר עליון, כלומר קשר אחד בציצית מיהא דאורייתא. והקשה בחידושי הרשב"א, אי סלקא דעתין דמהני אף בלא קשר כלל, אמאי קרי ליה "תכיפה אחת", הא לית בה שום תכיפה כי אם תחיבה בלא קשר, והוה ליה למימר דאי קשר עליון אינו דאורייתא אין כאן כלאים כיון דאינו חיבור. ותירץ, דלרבותא נקטיה, דאפילו תכיפה אחת אינו חיבור, וכל שכן כי ליכא תכיפה כלל כי אם תחיבה בעלמא. עוד כתב, דיש לפרש דקשר העליון היינו שעשה באותו קשר שני קשרים זה על זה, והיינו דקאמר אי סלקא דעתך דמדאורייתא סגי בקשר אחד הא אינו כלאים כיון דלא הוה אלא תכיפה אחת. ובחידושי הר"ן בסנהדרין (פ"ט), הביא פירוש זה בשם רבינו דוד. והקשה עליו, דתחיבת החוטין וקשר אחד חשיבי כשני קשרים. ועיין עוד שו"ת חוות יאיר (סימן קמג עלה ק"א).

ג) תוס' ד"ה קשר העליון, בתוה"ד, ויש לומר דהכא לא מפיך מקרא דצמר ופשתים אלא מגדיל וכו'. הקשה בהגהות מלא הרועים, אם כן למה לי הראיה מכלאים. וכתב, דנראה להגיה ולגרסו בתוס' "דהתם לא מפיך מקרא דצמר ופשתים אלא מגדיל וכו'" אבל הכא לא סבירא ליה דרשא ד"גדיל"

משקשר קשר עליון והווי כולו פתיל נתכשר, ושוב כשעשה כולו גדיל יהיה כשר מדין גרדומין. ותירץ, דבחי גוונא לא מהני גרדומי גדיל, כיון דהכשירו היה מדין פתיל ולא מדין גדיל. וסיים, דהיינו דלא **כתוס' לעיל** (לח:): ד"ה **כיון דאשתרי**.

טו) תוס' ד"ה לכן נמי פטר, בתוה"ד, ולא יתכן לפי מה שפירשתי לעיל וכו'. ו**בטהרת הקודש** כתב לתרץ דברי רש"י, דהיינו דוקא למסקנא דהכא, דמוכח מקרא דפשתן פוטר בשל צמר, אבל רש"י פירש לפום הסלקא דעתך, דיש לומר שפיר דהוה סבירא לן דבעינן מין כנף ממש במהותו, וצריך צמר לצמר ופשתן לפשתן דוקא, עיין שם עוד.

טז) גמ', אימא או צמר או פשתים. הקשה **החזון איש** (סימן ג' סקכ"ד), אכתי איך יהיב פשתן ותכלת בשיראים, הא הוי כלאים. וכתב, דעל כרחק צריך לומר דאיירי בליכא תכלת ועושה כל הדי' חוטין מפשתן או מצמר, ולפי זה ביאר מה שכתבו **תוס' ד"ה ורב נחמן**, דלא מסתבר לגמ' תירוץ זה אלא מפני הדחק אמרינן כן, דהיינו משום דהתנא נקיט מלתיה תמיד בעושה מצותו באופן הרגיל ואם הוא במקרה דרכו לפרש, ובאופן הרגיל הרי אינו רשאי להטיל פשתן בשיראים כיון דצריך להטיל תכלת ושמע מינה דשאר מינין דאורייתא.

יז) גמ', שם. הקשה **בחיודשי הרשב"א**, אפילו אי הוו חייבים מדאורייתא, מכל מקום היכי שרינן ליתן בהם פשתן, הא הוו כלאים, והלא יכול להתקיים מין כנף במינם. ותירץ, דמשום דרוב טליתות שהוא פשתן קאי נמי להו. ועוד הקשה, למאן דאמר דחייבים מדרבנן אמאי אמרו חכמים או צמר או פשתים, הא הוה להו לתקן שיעשה במינם. ותירץ, דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון, עיין שם עוד.

יח) תוס' ד"ה ופליגא דרב נחמן, הוה מצי למימר דמדרבנן הוא אלא משום שהאמוראים יש להם לבאר וכו'. הקשה **החזון איש** (סימן ג' סקכ"ד), הא רב יהודה איירי בהדיא בזמן דמטיל תכלת כדאמר "חוט של צמר פוטר בשל פשתן וכו'", ואם כן איך יטור בשל פשתן בזמן דאיכא תכלת אם שאר מינין דרבנן, הא הוה כלאים וליכא עשה דאורייתא. וכתב, דשוב ראה **ברא"ש** (ציצית סימן יז), דכתב בשם **בעל העיטור**, דאי שאר מינין דרבנן לא חייבום כלל בתכלת אלא במינם.

יט) תוס' ד"ה ורב נחמן, בסוה"ד, ור"ת ורש"י פסקו כרבא משום דהוה בתראה. אבל **הרי"ף** (ציצית יד. מדפי הרי"ף) כתב, דלית הלכתא כרבא אלא כתנא דבי רבי ישמעאל, דבגד דקרא היינו דוקא צמר ופשתים, אבל שאר מינין פטורים מציצית, וכו'. נחמן דאוקים להא דתני דשאר מינין חייבין, מדרבנן. ותמה **הרא"ש** (ציצית סוף סימן יח), למה פסק כר' נחמן כיון דרבים פליגי עליה, רב יהודה ורחבה ורבא, ואי משום תנא דבי רבי ישמעאל, הא איכא תנא דבי רבי ישמעאל אחרינא דסבר כוותיהו דקאמר אביי האי תנא וכו'. וכתב **המעדני יו"ט** (אות ו'), דאי משום דאיכא תנא דבי רבי ישמעאל אחר, הא **בשבת** (כו.) איתא נמי להא מילתא דאביי, ודחה לה רבא התם, וכדמייתו הכא **בתוס' ד"ה אמר אביי. ובשולחן ערוך** (סימן ט' סעיף א') פסק, דשאר מינין אינם חייבים בציצית אלא מדרבנן. ו**הרמ"א** פסק, דחייבים מדאורייתא. וכתב **המשנה ברורה** (סק"ג), דאף דצריך לברך אף על מצוה מדרבנן, מכל מקום איכא נפקא מינה, א. דיותר ראוי לעשות בגד שהוא יוצא בו מן התורה. ב. דאם יש לו ספק על הבגד אם הוא חייב בציצית, אם הוא מדרבנן ספק דרבנן לקולא. עיין שם עוד **ובפרי מגדים**. וכתב עוד (סק"ד), דהרמ"א הכריע דהוה מדאורייתא, כיון שרוב האחרונים סברי הכי, אכן כתב (בסק"ו), דירא שמים יחמיר על עצמו לחוש לדעה ראשונה, ויעשה טלית של צמר כדי שיתחייב בציצית מן התורה לכולי עלמא, ונכון שיעשה בין הטלית גדול ובין הטלית קטן של צמר. אמנם סיים, דהעולם נוהגין לעשות ציצית של צמר לשאר מינין, ובספר **אליה רבה** גם כן כתב שיש להקל בזה, וכן משמע בספר **מעשה רב**.

כ) רש"י ד"ה ונוצה, צמר של עזים קרי נוצה לפי שאין רך כשאר צמר. אבל **בשבת** (כו.) פירש **בד"ה של עזים**, דקרי להו נוצה על שם שאין גוזזין אותן אלא מורטין.

דף מ ע"א

א) תוס' ד"ה סדין בציצית, בתוה"ד, וקשה דהא אמרינן בריש יבמות אפילו

ח) גמ', תאנא הפוחת לא יפחות משבע. פירש **רש"י ד"ה לא יפחות משבע**, חוליות. ואף דלעיל מינה איירי במנין הכריכות, ומשמע דעליה קאי, מכל מקום הוכרח רש"י לפרש כן, דאי לאו הכי סתרי אהדדי. אבל **תוס' ד"ה לא יפחות**, כתבו (בסוה"ד), בשם **יש מפרשים**, דלא יפחות משבע כריכות בין כל קשר וקשר. וכן פירש **הנמוקי יוסף** (ציצית יב: מדפי הרי"ף). וביאר, דלא יפחות משבע היינו מדרבנן, דאילו מדאורייתא בשלש כריכות יצא.

ט) תוס' ד"ה לא יפחות, בתוה"ד, ומיהו כל ציצית האמורים בפרשה חסרים וכו' ויש לומר וכו'. אבל **המרדכי** (ציצית) כתב, דאין צריך לזה, דכיון דקרינן ציצית מלא אין משיבין על המדרש.

י) בא"ד, ויש לומר שיש פסוק והיה לכם לציצית וג' ציצית כתובים בפרשה ולמ"ד זו משלימתן. ולכאורה דבריהם צרכים ביאור דהלמ"ד אינה אלא אות המקשרת ואינה מעצם שם "ציצית", ואולי יש לבאר על פי מה שביאר **האורח חיים בפירוש התורה** הקרא ד"והיה לכם לציצית", על פי מה שכתבו **התוס' לקמן** (מג:): **בד"ה חותם**, דמה שמדמה (שם בגמ') חותם של טיט לציצית, שכך עושים לעבדים, והציצית מעיד על ישראל שהם עבדי הקדוש ברוך הוא כדאיתא **בשבת** (נז:): כבלא דעבדא תנן. דהיינו דבעינן לכווין בקרא ד"והיה לכם לציצית" שאנו עושים הציצית להעיד עלינו שאנו עבדי ה', ובכך יזכו למעלה ד"ראיתם אותנו". וכל זה אפשר רק על ידי שכתבה התורה הלמ"ד. ואם כן אינה רק אות מקשרת אלא שייכת לביאור עצם התיבה.

יא) גמ', מעלין בקודש ואין מורדין. פירש **רש"י ד"ה מין כנף**, דכיון דאקדמיה קרא למין כנף שמע מינה חשוב הוא הלכך אי מסיים בתכלת הוה ליה מוריד סוף הציצית מתחילתה. ו**בתוס' לעיל** (לח:). **ד"ה התכלת נמי כתבו**, דלכן קדיש טפי מתכלת. ו**הנמוקי יוסף** (ציצית יג. מדפי הרי"ף) כתב, לא משום שהלבן חשוב מן התכלת, שהתכלת דומה לכסא הכבוד, [עיין **לקמן** (מג:)] אלא דכיון דהעלתו ללבן תחילה מטעם "הכנף מן כנף", אין מורדין אותו, אלא יעשו ממנו קשר האחרון שהוא קיום הבגין, וסיים דכן פירש רש"י. ונלכאורה נראה לבאר החילוק בין הפירושים, דלדעת רש"י ותוס', מה שהקדימו הוא סימן למעלתו, ולנימוקי יוסף, אינו סימן אלא מעלה מסויימת בעצם ההקדמה.

דף לט ע"ב

יב) תוס' ד"ה או גדיל, בתוה"ד, ויש לומר דאיצטריך ציצית לאשמועינן דלאחר עשייתן צריך לפרוד וכו'. הקשה **הצאן קדשים**, דאכתי "פתיל" למה לי, הא כיון דצריך להפריד על כרחק בעינן כנף, וסיים דיש ליישב בדוחק. ו**בהגהות מלא הרועים** כתב, דלא קשיא מידי, כיון דאי לא הוה כתיב אלא "ציצית" לא הוי דרשינן לפרוד, אלא דבעי כנף ותו לא. ועיין עוד **בצאן קדשים** בביאור המשך דברי התוס'.

יג) גמ', ורב סבר לעולם פתיל בעינן וכו'. כתב **המרדכי** (ציצית סימן תקמ בהגה"ה), בשם **רבינו יצחק**, דהכי פירושו, לעולם פתיל בעינן, אבל פשיטא דכולו פתיל דהיינו ענף כשר, דהא כתיב קרא בהדיא "ונתנו על הכנף פתיל תכלת וגו'", דהיינו ענף. והקשה המרדכי, דהא אמר רב **לעיל** (עמוד א'), אפילו לא כרך בה אלא חוליא אחת כשרה, ומשמע דכולה בלא חוליא פסולה. ותירץ, דהיכא דאיכא גדיל בעינן חוליא, אבל בלא חוליא נמי כשר. וכתב, דאין נראה לפרש כן, שהרי ריש דברי רב הם דתכלת שכרך רובה כשרה, וכי היכי דהתם דוקא רובה כשרה, אבל כרך כולה פסולה דליכא פתיל, הכי נמי בסיפא דרב דלא כרך אלא חוליא אחת כשרה, יש לומר דכולו פסול. (כן ביאר קושית המרדכי, **בחיודשי אנשי שם** (אות ד)). ומשום הכי כתב, דרב בעי פתיל וגדיל, ובחד לא מתכשר, והכי עבדינן השתא, והכי תניא **בספרי**. ומייתי לספרי המובא **בתוס' ד"ה או גדיל**.

יד) גמ', שם. הקשה **בחיודשי הגרי"ז**, אמאי לא ליתכשר כולו גדיל, דהא קודם שנעשה כולו גדיל היה גדיל ופתיל, והיה לו הכשר ציצית, ונהי דעכשיו נעשה כולו גדיל, מכל מקום ליתכשר מדין גרדומין, דמבואר **לעיל** (לח:): דהגרדומין סגי מהגדיל לחוד. ותירץ, דאם הדין דקשר אחד בעינן **וסגי בסוף הגדיל**, אם כן לא היה כשר מעולם, דהרי חסר אותו הקשר קודם שנעשה גדיל כולו, ואף אי נימא דקשר אחד בעינן **סמוך לכנף**, מכל מקום אכתי הגדיל לא קאי עד שיעשה קשר בסוף. אמנם אכתי קשה לשיטת הראשונים, (עיין באות הקודמת) דלרב בעינן פתיל דוקא ולא גדיל, אם כן

הקשו, דכי מכסה בטלית דבת חיובא היא ואין בו ציצית הרי עובר בידים. ותירצו, דבשעת עיטוף אכתי לא מחייב עד אחר שנתעטף, ד"כסותך" משמע שאתה מכוסה בה כבר, ולאחר שנתעטף הוה שב ואל תעשה. אבל הקשו, דמדמברכינן "להתעטף בציצית", משמע דבשעת העיטוף עביד המצוה. ועיין לעיל לז: אות כז ולח. אות ב.

(ז) בא"ד, ל"א רבי אליעזר אדבית שמאי פליג דאמרי סדין וכו'. כתב בחידושי הרשב"א, דלהאי לישנא נמי צריך לפרש כונת רבי כמו שפירש בלשון ראשון (עיין באות הקודמת). אמנם לשון ראשון שפירש רש"י מיושב יותר, דהא דמה להם לשאת ולתת בדברי בית שמאי, ועוד, מה להם לבית שמאי לאנשי ירושלים, ואם אנשי ירושלים תמהו על בית הלל, מדוע הם אינם יכולים לאסור, ואם השאלה מדוע תמהו אנשי ירושלים ולא סברי כבית שמאי, מדוע היה להם לסבור כבית שמאי, אדרבא אי קשיא עלייהו היה צריך להקשות, מדוע לא נהגו כבית הלל, ועיין מה שהקשה עוד. אכן רבינו גרשום פירש, כלישנא בתרא דרש"י.

(ח) תוס' ד"ה כיון דאפשר במינן, לעיל דמסיקנא וכו' היינו בהדי תכלת דמינו דתכלת פטר בשל פשתן לכן נמי פטר ואף על גב דאפשר במינו וכו'. ביבמות (ד:) כתבו התוס' ד"ה דאפילו, דלכן של פשתים נמי פוטר בשל צמר מגו דצמר פטר בשל פשתים. ותמה החזון איש (סימן מב סק"ה), כיון דדוקא תכלת בפשתן דלא אפשר דחי, אי נמי בפשתים בצמר היכא דלית ליה צמר (דחשיב לא אפשר כדאיתא בשבת קלג. וביצה ח:), ונהי דשרינן צמר בפשתים אפילו לכן, היינו כיון דמוכרח ליתן תכלת, ועל ידי חוט אחד צמר נעשה כל הבגד שעטנו, ליכא הוספה באיסור, אבל מנא לן להתיר פשתים בצמר, כיון דאפשר בלא כלאים כלל. ותירץ, דהיינו טעמא, משום דחוטו הפשתן הניתנין בבגד צמר, חשבינן להו כגוף הבגד, וכיון דהותר תכלת בבגד פשתן, אין איסור במה שנעשין חוטי ציצית של פשתן כלאים עם התכלת, ושוב אמרינן דאין קפידא במה שהם כלאים עם הבגד, דבלאו הכי הן כלאים עם התכלת, וכן הבגד והתכלת כחד חשיבי, וכיון דהפשתן מותר בתכלת מותר בכל הבגד, אבל כשאין תכלת ונותן כולו לכן, אין להטיל חוטי צמר וחוטו פשתן בבגד של צמר כיון דאפשר הכל בצמר.

דף מ ע"ב

(ט) גמ', חמץ בפסח ויום הכיפורים דכרת סמוכין אדיסקי וכו'. הקשה החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ז), ואי לא סמוכין אדיסקא מה אפשר למיעבד. ותירץ, דמייתי מהא דמעברין אחר הפורים כדאמר בראש השנה (יז), ואין חוששין שיסמכו על קריאת המגילה כדאיתא בגמ' שם, וכן מהא דאיתא (שם יט:), רצו חדש רצו ל', ולא קבעו הדבר כדי שלא יצטרכו לסמוך על השלוחים, וכן לענין יום הכיפורים לא קבעו את אלול אלא זימנין מלא וזימנין חסר כדאיתא התם.

(י) גמ', הכא דעשה בעלמא לא כל שכן. הקשה החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ז), הא הכא אין הנידון בקיום עשה, דאדרבה אנו מבטלין עשה, אלא אנו שוקדין שלא להכשל בכלאים. וכתב, דאולי צריך לגרוס "דלא תעשה בעלמא". אכן רבינו גרשום כתב, הכא דעשה בעלמא הוא דכתיב "ועשו להם ציצית" לשמן.

(יא) גמ', שמא יקרה סדינו בתוך ג' וכו'. הקשה בחידושי הרשב"א, אם כן אפילו בשל צמר נחוץ להכי, דאי עביד הכי מיפסיל דלא הוי ציצית. ותירץ, דבשל צמר לא יתפרנו פשתים דידוע דהוה כלאים, אבל בסדין שפיר איכא חששא דיתפרנו פשתים, נכיון דאינם כלאים בבגד אלא משום חוטין של תכלת דהוה של צמר, ואין כל אדם שם לכך לכן. ובשוטה מקובצת (אות י) כתב בשם תוס' אחרות, דדוקא בסדין איכא גזירה לפי שנוח ליקרע. [ועיין בבא מציעא (כט:), מי שהניח לו אביו מעות הרבה ורוצה לאבדן ילכש בגדי פשתן].

(יב) גמ', גזירה משום כסות לילה. כתב החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ז), דיש לעיין לענין בגד צמר דמן הדין עושה לכן של פשתים כדאמרינן לעיל (לט:), אם יש גזירה משום כסות לילה. וכתב, דנראה דפשתים בצמר לא שכיחא ולא גזרו, וסוגיין מוכחת כן, דמשמע דלא נחלקו אמוראי לדינא אלא בטעמא, והרי למאן דמפרש טעמא שמא יקרה ודאי לא איירי אלא בסדין (עיין באות יב), והכי נמי למאן דמפרש טעמא משום כסות לילה לא איירי

מאן דלא דריש סמוכין וכו'. אבל הרמב"ן במלחמות ה' בשבת (יב. מדפי הרי"ף) תירץ, דאין הכי נמי דאף בית שמאי דרשי סמוכין, אלא דסברי דאדרבה, לא בא הכתוב אלא להזהיר על הכלאים בציצית, שלא תאמר יבא עשה וידחה לא תעשה. והוסיף, דיש שמוציאין דעת בית שמאי מהספרי דתניא "כסותך פרט לסדין", ומכאן פטרוהו אף מלבן, ולפיכך תנא פוטרין ולא קתני אוסרין, כיון שאפילו ממצות לבן פטור.

(ב) בא"ד, לכך פירש רבינו תם דמדאורייתא בית שמאי נמי וכו' ואפילו ממינו נמי פטרי ליה דלמא אתי למעבד תכלת וכו'. וכתב החזון איש (או"ח סימן ג' סק"ז), דלדברי רבינו תם מתבאר מאי דאיתא לקמן (עמוד ב'), דר' זירא שרי סדינו, דהיינו דלא הטיל בו ציצית כלל, וכן הא דאיתא לקמן (מא.), דאמר ליה מלאכא לרב קטינא סדינא בקייטא, דהיינו שלא הטיל בו ציצית כלל. וברא"ש (ציצית סימן יז) כתב, דנראה שדעת הרי"ף (ציצית יג: מדפיו) כרבינו תם, דהלכה כבית שמאי דאסרו מדרבנן ליתן תכלת בסדין, ומכל מקום במינו מחייב. וכתב הרא"ש, דמה שהוכיח רבינו תם דפטרי אפילו במינו מלשון "פטורין", יש לתרץ, דכשאמרו בית שמאי ובית הלל דבריהם בבית המדרש, אמרו בית הלל דבריהם תחלה, ואמרו לשון "מחייבים", דהיינו דאפילו בתכלת מחייבים, והשיבו בית שמאי דבתכלת איכא איסורא מדרבנן, וכששנו מחלוקתן הקדימו בית הלל דברי בית שמאי מפני ענוותנותן, ואגב דבית הלל שנו "מחייבין" שנו אף בדברי בית שמאי "פטורין", ולעולם במינן מחייבין. וכתב, דכדאי הוא הרב אלפסי לסמוך עליו. ואפילו לדברי רבינו תם, גזרה רחוקה היא דגזרו במינו אטו תכלת, ותכלת גופיה גזרה שמא יקרע או משום כסות לילה, והאידינא דליכא תכלת לא שייכי הנך גזרות. ולכן לא מחה באנשי ספרד שמתעטפים בטלית של פשתן שלא להרפות מצות ציצית בידם. וכתב הטור (סימן ט'), דהרא"ש הסכים לדעת הרי"ף. אבל הבית יוסף (שם סוף סק"ו) כתב, דמלשון הרא"ש משמע דסבר כרבינו תם, אלא דלא רצה שאנשי ספרד יבטלו ממצות ציצית. וכתב, דכן מבואר בשו"ת הרא"ש (כלל ב' סימן ח). ועיין דברי חמודות (אות נ"ד).

(ג) בסוה"ד, ומיהו תימא דהשתא כיון דלא איפשר נדחי עשה ללא תעשה. בגליון הגיה על פי ברכת הזבח. אבל הצאן קדשים כתב, דפירושו דחוק. ולכך פירש, דכוונתם דהשתא דאמרינן דבית שמאי כרבי סבירא להו, ולא אפשר לקיים שניהם בלבן דפשתן דתכלת מעכבת, הדרא קושיא דלעיל לדוכתא "נדחי עשה דציצית ללא תעשה דכלאים". ובחזון איש (סימן ג' סק"ז) כתב, דרצו לומר דאפילו אי לא דרשינן סמוכין וצמר ופשתים כדרבא, מכל מקום שמעינן דמותר כלאים בציצית, דאי לא הכי לא משכחת לה ציצית של פשתים, כיון דתכלת מעכב ואין פשתים בלא תכלת.

(ד) רש"י ד"ה בית שמאי פוטרין, בתוה"ד, והאי דנקט פלוגתייהו בסדין וכו'. הקשה בחידושי הגרע"א, הא בפשוטו ניחא, דהא חזינן לעיל (לט:), דאמר שמואל משמיה דלוי צמר פוטר בפשתן איבעיא להו פשתן מהו שיפטור בצמר תא שמע וכו', ואם כן אילו נקט פלוגתייהו בצמר, הוה אמינא דבית שמאי נמי דרשי סמוכין, אלא דסבירא להו דפשתן אינו פוטר בצמר, ומשום הכי נקט סדין דאפילו הכי אסור לבית שמאי דלא דרשי סמוכים. והניח בצריך עיון.

(ה) גמ', אמר רבי אליעזר ב"ר צדוק והלא כל המטיל וכו' אמר רבי אם כן למה אסרוה. פירש רש"י ד"ה אינו אלא, דאדבית הלל פליג רבי אליעזר. עוד פירש בד"ה אמר רבי אם כן, דכונת רבי לומר, דאם כן דהלכה כבית הלל למה אסרוה בירושלים. והקשה בחידושי הרשב"א, וכי יכול תנא אחר לחלוק על בית הלל. ועוד הקשה, מאי קאמר לו רבי "אם כן למה אסרוה" דרוצה לומר "אם כן דהלכה כבית הלל", והלא רבי אליעזר היה אומר דאסרוה משום דאין הלכה כבית הלל, והיאך יאמר לו רבי "אם כן דהלכה כבית הלל", ואם רבי אתא לאפלוגי עליה לא הוה ליה למימר בלשון "אם כן". ולכך פירש בבאיור דברי רש"י, דרבי אליעזר לא אתא לאפלוגי אדבית הלל אלא אסתם ברייתא, דקתני "דבית הלל מחייבין", וקאמר דאי אפשר להיות כן שהרי בירושלים מתמיהים על תכלת בסדין, ואמר לו רבי, אם כדברייך דבירושלים מתמיהין יש לנו לתת טעם למה אסרוה, ולא לומר בשביל שמתמיהים דבית הלל לא חייבו מעולם.

(ו) רש"י ד"ה לפי שאין בקיאין, בתוה"ד, אין זה עוקר דבר מן התורה דממילא נעקר ולא איהו עקר ליה בידים. ובתוס' יבמות (צ: ד"ה כולוהו נמי

אלא בסדין, וכן הוא בב"ח (סימן יח סק"א).

(ג) רש"י ד"ה הג' ר' זורא אמר, שמא יתכסה בו בלילה וכו'. כתבו תוס' חולין (ק): ד"ה תלית שאולה, דשיטת רש"י דלא כרבינו תם שאמר, דכסות יום חייבת אף בלילה, והגזירה היא אטו כסות המיוחד ללילה, ונעיין תוס' הכא ד"ה משום, וד"ה תכלת]. [נמה שכתבו שם דהוא רש"י בשבת, כבר העיר הגליון שם דלפנינו הוא במנחות ולא בשבת]. אבל רש"י בשבת (כה:), ד"ה ואינה סברי כתב, דגזור בה שמא יהא לו כסות שמייוחד ללילות ויטיל בו ציצית. וכן פירש רש"י בובחים (יח): ד"ה פרט לכסות לילה, תלית העשויה לכסות לילה פטורה מן הציצית. ובגליון הש"ס להגרע"א (שם) ציין זה. ועיין קרן אורה.

(יד) תוס' ד"ה משום כסות לילה, בתוה"ד, ואומר רבינו תם אף על גב דכסות יום חייב אפילו בלילה וכסות לילה פטור אפילו ביום, מכל מקום מיקרי שפיר זמן גרמא דהיום גורם לחייב המלבוש. ובתוס' קידושין (לד). ד"ה ותפילין כתבו כן בשם ר"י, ותירצו בכך מה שהקשו שם, למאן דאמר ציצית חובת תלית, אמאי הוה זמן גרמא, הא חייבת בין ביום ובין בלילה.

(טו) גמ', חסידים הראשונים, כיון שארגו בה ג' וכו' אימא כיון שפצעו בה ג' היו מטילין לה תכלת. פירש רש"י ד"ה חסידים, זריזין במצות. ובר"ה כיון שפצעו, כיון שהגיעו לג' אצבעות האחרונים מטילין לה תכלת מיד וכו'. ועיין לקמן (מא). בגמ', לימא מסייע ליה חסידים הראשונים וכו' שאני חסידים דמחמרי אנפשיהו. דהיינו דאף דסברי ציצית חובת גברא, נמי שייך להחמיר בכהאי גוונא. והקשה השפת אמת דמה מקום להחמיר אי חובת גברא הוא, ועוד, שלא גם לא נמצא בפוסקים שירא שמים יחמיר לעשות כן. (וכן הקשה הקרן אורה, ועיין שהביא שהמרדכי (תתקמ"ב) כתב דהיינו דווקא למאן דאמר חובת תלית, וכתב, דדבריו סתרי למה שאמרה הגמ'). וביאר דמחמרי ליתן ציצית מיד שמא ישכחו וילבשו הטלית בלי ציצית, אבל להחמיר לעשות ציצית בכלי קופסא אי ליכא להאי טעמא, אין טעם. ונלכאורה דבריו צרכים עיין, דללשון רש"י דהיה משום "זריזות", מה שייך לומר טעם החומרא כפי שכתב. ועוד דאי מטעמיה היאך מתורץ מה שהקשה מה שלא נמצאה חומרא זו בפוסקים]. ועיין באות הבאה.

(טז) גמ', שם. עיין באות הקודמת, ולכאורה נראה לדייק דהא דכתב רש"י דהיה משום "זריזות", לא היה בכונתו לדין זריזות בעשיית המצוות כדין מקדימין, וכדילפינן מ"ישיבם אברהם בבקר", אלא לפי מאי דאיתא לקמן (מג): ורבי שמעון בר יוחאי אומר כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני שכינה וכו'. והנה כתב הרמב"ן בפירוש התורה (בראשית פי"ד כב) וטעם הרימותי ידי אל ה' לשון שבועה, מרים אני ידי לאל עליון, וכן בי נשבעתי (להלן כב טז) נשבע אני, לשון רש"י. וכן מצאתי בספרי (ואתחנן לג) מצינו בכל הצדיקים שמשביעין את יצרן שלא לעשות, באברהם הוא אומר, הרימותי ידי אל ה', והנה הוא כלשון וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי העולם (דניאל יב ז). והנה איתא בסוטה (יז). דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל, וכו' בניו לב' מצות, חוט של תכלת וכו' אלא חוט של תכלת מאי היא, דתניא היה ר"מ אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין מפני שהתכלת דומה לים וכו', ורקיע דומה לכסא הכבוד וכו', וכתב כמראה אבן ספיר דמות כסא. הרי מה שזכר להגיע לקבל פני השכינה היה זריזותה דאברהם. אם כן חזינן דמהות מצות ציצית היא הנהגת "זריזות", והשתא שפיר מה שהחמירו החסידים בענין זריזות בגוף מצוה זו, שאינו הידור בה אלא קיומה בעצם. ולפי זה לא קשיא קושיית השפת אמת, דאף דהווי מצוה בגופיה, מכל מקום בהטלת הציצית ברגע שקיימת האפשרות להטילה בבגד מקיים בה ענין "זריזות" שהוא גוף המצוה, ומה שלא הובא בפוסקים נמי לא קשיא, כי דוקא חסידים הראשונים שיכלו להרגיש כבר בעשיית הציצית זריזות בעצם עשיית המצוה (וכעין מה שמצינו לענין צורת ההכנה לתפילתם) שייך ענין זריזות, מה שאין כן לדידן].

(יז) גמ', והאמר ר' זורא הטיל למוטלת כשרה. עיין רש"י ד"ה הטיל למוטלת, ובשיטה מקובצת (אות טז). והרא"ש (ציצית סימן יט) הביא, דרש"י פירש ב' פירושים. א. שהיו לה ארבע ציציות והטיל לה ארבע אחרים, כשרה בהנך בתראי אי פסקינהו לקמאי, ואף דהנך לאו לצורך עבדינהו בשעת עשייה. ב. הטיל למוטלת כשרה בהנך בתראי, ואף דכי עביד בתראי אכתי לא בטיל קמאי, ואשתכח דהנך שלש לאו ציצית נינהו דהא לא צריך להו, וכי הדר

עביד לרביעי ובטול הנך קמאי, לא קרינא בהו בהנך שלש ראשונות שבאחרונות "תעשה ולא מן העשוי" כדמפרש טעמא, כיון דקאי בבל תוסף לא הוי מעשה. וביאר הבית יוסף (סימן י' סק"ו) בשם מהרי" אבוהב, דללשון ראשון, אף שעשה כל האחרונות שלא לצורך, יכול לבטל הראשונות, אבל ללישנא בתרא, אמרינן דהרביעי צריך שיהיה לשם מצות ציצית. והבית יוסף, פליג עליה מכמה טעמי, חדא, דלא בעינן כונה לשם ציצית, ועוד, דמשמעות "שלא לצורך" דאמרינן הכא, לאו שלא בכונה ציצית היא, אלא שלא היה צריך להם. וכתב, דאין חילוק בין לשון ראשון ללשון שני לענין דינא אלא בפירוש השמועה, ועיין שם שביאר. וכן בב"ח (סק"ה) ובט"ז (סק"ט), שביארו באופנים אחרים החילוק שבין הלשונות.

(יח) גמ', שם. עיין באות הקודמת. וכתב הבית יוסף (סימן י' סק"ו), דהיכא דפסקינהו לבתראי נראה דבכל גווני כשרה בקמאי, דכיון שראשונות נעשו בהכשר כשרים, וליכא נפקותא אם כשהטיל האחרונות נתכוין להוסיף או לבטל, ואפשר, דאפילו לא פסקינהו לבתראי כשרה בקמאי. וכתב, דיש לדקדק כן מלשון רש"י ד"ה הטיל למוטלת, שכתב, "אף על גב דהדר פסקינהו לקמאי", וכתב דמכל מקום נראה, דבנתכוין להוסיף לא יתכשר בקמאי עד שיסיר הבתראי. ומדברי הרא"ש (ציצית סימן יט) שהביא לשון רש"י "אי פסקינהו לקמאי" משמע דדוקא בפסקינהו לקמאי מכשר בבתראי, וכן נראה מדברי הרמזים ורבינו ירוחם.

(יט) גמ', והאמר ר' זורא הטיל למוטלת כשרה אמר רבא השתא בבל תוסף קאי מעשה לא הוי מתקיף לה רב פפא ממאי דגברא לאוספי וכו'. עיין פירוש רש"י ד"ה אמר רבא וד"ה מעשה איכא. והרמב"ם (פ"א מציצית הט"ו) כתב, הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל את הראשונה מתיר את הראשונה או חותכה וכשרה, ואם נתכוין להוסיף אף על פי שחתך אחת משתייהן הרי זו פסולה שהרי כשהוסיף פסל הכל, וכשהתיר או חתך התוספת נמצא הנשאר נעשה מן העשוי שעשיתו הראשונה פסולה היתה. והראב"ד השיגו מסוגיין דעולה מדברי רב, דבנתכוין להוסיף אפילו חתך את הראשונה והניח השנייה "תעשה" קרינן ביה וכשרה, ור' פפא דהקשה עליו, לא אתי למימר דאי לאוספי אתי מיפסלא חדא מינייהו, אלא למיפטר גברא מ"בל תוסף" היכא דאתי לבטולי קמייתא, והטיל למוטלת כשרה סתמא הוא דאתמר. והוסיף, מהא דאיתא בסנהדרין (פח:): לענין זקן ממרא, דאם איכא ארבעה חוטין ואייתיה הוא חמשא, אי קשר עליון דאורייתא גרוע ועומד הוא, אינו משום תוספת, אלא משום חציצת החוט היתר שחוצץ בין החוטים העיקריים והקשר, עיין שם. ועיין באות הבאה.

(כ) גמ', שם. עיין באות הקודמת. וכתב הכסף משנה, דהרמב"ם (הובא באות הקודמת) מפרש, דרבא אתי למימר דהטלת ציציות בתראי, כיון דקאי עלייהו בבל תוסף שפיר חשיב מעשה, ולא קרינן ביה מן העשוי, ולא דמי להטיל לבעלת שלש דחשיב מן העשוי משום דלא עבר בה משום בל תוסף, ולישנא דתמיהא הוא, כלומר, השתא בבל תוסף עבר בהטלת ציציות בתראי והיכי אפשר לומר דלא חשיב מעשה. [ושפיר להא דגרסינן בדברי רבא "השתא" והשיטה מקובצת (אות ו') שמחקו, היינו אליבא דרש"י ותוס']. ור' פפא פליג עליה, ואמר דלמא איפכא הוא, דכי מכוין לאוספי כיון דעבר בבל תוסף ליכא מעשה בכשרות, וכי מכשרינן בהטיל למוטלת, היינו דוקא בנתכוין לבטל הראשונות, ולפי זה ר' פפא נמי אתי לחלק בין הטיל לבעלת שלש להטיל למוטלת ונקטינן כותיה, ועיין שהאריך בביאור דבריו.

(כא) גמ', תלית שהקטן מתכסה בו ראשו ורובו וכו'. כתב הרמב"ם (פ"ג מציצית ה"א), דהיינו קטן המהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשמרו ולילך עמו. וכתב הראב"י, דיפה אמר שלא בכל קטן משערין שהרי אמרו לקמן (מא). "והגדול יוצא בה עראי". אמנם הטור (סימן טז סעיף א') כתב, כל שקטן בן תשע שנים יכול לכסות בו ראשו ורובו. וכתב הכסף משנה, דנראה דפליג על הרמב"ם, שהרי פחות מבן תשע נמי מתהלך לבדו בשוק. אמנם אפשר דלא פליג, אלא דהכי קאמר הרמב"ם, קטן המתהלך לבדו בשוק עם תליתו, ואינו צריך אחר לשמרו שלא יאבד תליתו, וכדמשמע מהסמ"ג (דק"ט רע"א), וסבר דכל שהוא פחות מבן ט' צריך לשמרו שלא יאבד תליתו.

דף מא ע"א

(א) גמ', והגדול יוצא בה דרך עראי וכו'. עיין באות הקודמת שהבאנו דברי

המהרש"א) דרב קטינא סובר חובת טלית הוא, אינו נראה. ובשיטה מקובצת (אות ו') תירץ אקושיית התוס' דשאני ציצית שאין מצותה קבועה ולא ענשי על עשה כגון דא. ונלדבריו שפיר לא קשיא קושיית התוס' נמי לשיטת רש"י שהבאנו לעיל באות ו').

(ח) תוס' ד"ה ענשיתו אעשה, כי האי שאין אדם וכו' אבל עשה גמור וכו'. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דהכי מוכח בבבא קמא (נה:), דדין שמים חמיר טפי מדין אדם, דכמה דברים חשיב שם דחייב דיני שמים ופטור מדיני אדם.

(ט) גמ', בעידן ריתחא ענשינן וכו'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דבעידן ריתחא בעלמא היה לצדיקים להגין על דורן בתפלתן ובמצותן, נעיין מכות (יא:), ועל כן יש להן להרבות במצות כדי לזכות דורן בכך, ולא טעדיקי למפטור נפשיהו ממצות, ועל כן ראוי לצדיקים כמותם ליענש על כך.

(י) גמ', שם. שיטת תוס' ד"ה ענשיתו אעשה, דבעידן ריתחא איכא עונש לזה שלא קנה טלית. וכן מבואר בשערי תשובה (שער ג' אות נב), דיענש על שלא קנה בגד להתחייב בציצית. אבל בגליון הש"ס ציין לתוס' פסחים (קיג:): ד"ה ואין לו, דנחלקו התירוצים (שם) אם דוקא מי שיש לו טלית ואינו לובשה, או אפילו באין לו, חייב לחזור ולהביא עצמו לידי חיוב. ובתוס' ערכין (ב:): ד"ה הכל חייבין כתבו, דליכא עונש אלא באותן הימים דכל הטליתות היו בנות ארבע כנפות ואזיל אחד ומשנה אותה להיפטר, אבל בזמן הזה שרוב הטליתות פטורים, ליכא עונש למי שאינו קונה ארבע כנפות. ובשיטה מקובצת (שם, אות טו), כתב בשם הרא"ש, מיהו צריך להשתדל לקיים כל המצות, כמשה רבינו שהיה תאב להיכנס לארץ לקיים מצוותיה, וכל שכן מצות ציצית שהיא שקולה כנגד כל המצוות.

(יא) גמ', בזמן דאיכא ריתחא ענשינן. כתב השדי חמד בשם אחד מן האחרונים, דדווקא על ביטול מצות עשה דציצית ענשינן בעידנא דריתחא, ומשום דשקולה כנגד כל המצוות כדלקמן (מג:). אולם מהרמב"ן בשער הגמול (ד"ה ועוד מצינו) מבואר, דעונשין על ביטול כל עשה. וכן משמע מהמנחת חינוך (מצוה ב' אות כ"ב). ועיין שו"ת בית הלוי (ח"ב דרוש א' ד"ה אמנם), ושו"ת אבני נזר (יורה דעה סימן תנ"ד אות נ"ה), ואהבת חסד (פרק ט סעיף ז' בנתיב החסד אות כ"א), וחזון איש (א"ח סימן קכ"ט ל"ח כה.).

(יב) גמ', בההיא שעתא ודאי רמינן ליה משום לועג לרש חרף עושהו. כתבו תוס' בבבא בתרא (עד:): ד"ה פסקי חדא, בשם רבינו תם, דשמע מזקני לוטיר, דהטעם דנהגו היום להסיר הציצית מטליתות של מתים, דציצית עדות הוא שקיים כל התורה, ועכשיו שאין חשובין כל כך, הרי הוא כאילו מעיד עדות שקר. ובשם ר"י כתבו, דבזמן הגמ' שהיו כולן מקיימין מצות ציצית, לפי שהיו לכולם טליתות בת ד' כנפות, היו עושין להן אף במוותן, אבל עתה שאין לכולן בחייהן, אין לעשות במוותן אפילו מי שהיה לו בחייו, שלא לבייש את מי שאין לו. עוד תירצו, דאנן סבירא לן מצוות בטלות לעתיד לבא, וכשיטת אבא שאול בן בטנית בשמחות (פרק י"ב). והא דאיתא בסוגיין דרמינן ליה, היינו אליבא דשמואל דאין בטלות, ועתידין צדיקים לעמוד בלבושיהם, ואם יסירו יעמוד בלא ציצית. עוד תירצו בשם ר"י, דהא דאמרינן בסוגיין דבההיא שעתא ודאי רמינן ליה, היינו שמשמין בו ציצית ומסלקין אותו מיד, להודיע שקיים מצות ציצית, לפי שהבגד חדש ולא הושם בו ציצית מעולם צריך לשים בו, וכן נוהגים בארץ אשכנז.

(יג) גמ', תניא נמי הכי טלית שנקרעה וכו' רבי מאיר אומר לא יתפור וכו'. הקשה המצפה איתן, היאך הוכיח "תניא נמי הכי" מדרבי מאיר, הא יחידאה הוא וחכמים פליגי עליה [וכי האי גונא הקשו תוס' שבת (קא:): ד"ה רבי יהודה, היכי מייתי מעשה מרבי יהודה כיון דרבנן פליגי עליה]. ותירץ, דשאני הכא דטעמא דרבי מאיר דגזר שלא יתפור תוך שלש, שמא ישתיר מן החוט של תפירה ויקחנו לחוט של ציצית, וקיימא לן דהלכה כותיה בגזירותיו אפילו נגד רבים, וכדמוכח בכתובות (נז:). אמנם הנמוקי יוסף (ציצית דף יב. מדפי הרי"ף) גרס "רבי מאיר אומר יתפור וחכמים אומרים לא יתפור" ואתיא רבי יהודה כרבנן דהלכתא כוותייהו, ועיין בהגהות ר"ש טויבש.

דף מא ע"ב

(יד) גמ', תנו רבנן טלית שכולה תכלת וכו' מיתבי טלית אין פוטר בה וכו'.

הרמב"ם, וכתב הכסף משנה, דמהא דהשמיט הרמב"ם להא דהגדול יוצא בה, יש ללמוד שאינו תנאי טלית להתחייב בציצית, אלא דליקרא כסות תלוי בקטן, ומשום דקטן לאו בר חיובא הוא תלו הדבר בגדול, ואמרו שהטעם שיתחייב הגדול בטלית זו מפני שדרכו לצאת בה עראי. אכן הטור (סימן טז סעיף א'), הביא לשון הברייתא כצורתה, דקטן מתכסה בה וגדול אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק. וכתב הב"ח (סק"א), דסבר דאיכא ב' תנאים כדי לחייב הטלית, חדא דקטן יתכסה בה, ועוד, דגדול אינו בוש לצאת בה לשוק, אבל אם בוש לצאת בה לשוק ולבושה בבית בלבד פטורה. אכן הבית יוסף (סק"א) האריך להביא ממהר"י אבוהב וממהר"י חביב, לפרש בדברי הטור כמו שפירש בדעת הרמב"ם דהוא תנאי אחד בלבד. ונודברי הב"ח משמע בראב"ד המובא באות הקודמת].

(ב) גמ', חדא מכלל חברתה איתמר. הקשה החזון איש (סימן ג' סקי"ז), אמאי מותר בכלאים, נהי דאין כאן משום בל תוסיף ולא נפסלו תרווייהו, מכל מקום אין ציצית אלא חד מינייהו ואידך ליהוי כלאים. ותירץ, דכיון דיש כאן צמר ופשתים והתורה היתירן, אין איסורו מתוסף אם מוסיף בבגד עוד חוטי צמר, כמו שאין איסורו מתוסף אם מוסיף בבגד עוד חוטי פשתן, אלא דאם היו כל הציצית נפסלין כפולין, היו חייבין עליו משום כלאים שלא במקום מצוה.

(ג) גמ', טלית כפולה חייבת בציצית ורבי שמעון פוטר. פירש רש"י ד"ה ורבי שמעון, דאם תפשט נמצאת ציציות באמצעיתה. אבל הנמוקי יוסף פירש, דאיירי בבגד ארוך מאוד ואין ראוי ללבושו אלא אם כן כפול, וטעמא דרבי שמעון דפוטר, משום דהוה בגד שאין ראוי ללבושה. וכתב הט"ז (סימן י' סקי"ז), דלטעמא דהנמוקי יוסף, אף בגוונא שיש לבגד ארבע כנפות הפשוטים נמי פטור. ותמה על הבית יוסף שכתב דצריך להטיל בדי' כנפיה הפשוטים, והובא ברמ"א (שם סעיף ו'). ותירץ, דכיון דלרש"י איירי בבגד הראוי להשתמש בו אף בלא כפל, נמצא דשם בגד עליו וחייב, ובהא איירי הבית יוסף דחייב להטיל בכנפיה הפשוטים. ובמשנה ברורה (סקט"ז) כתב, דאם כפלו מחמת שהבגד ארוך דאין יכול ללבושו, יש פוסקין דפוטרין אותו לגמרי, ומסקי הט"ז והפרי מגדים, דיטיל בו ציצית בכנפות הפשוטין ולא יברך.

(ד) גמ', אינפשיטא ואתא חוטא וקם להדי רישיה. עיין רש"י ד"ה אינפשיטא. הקשה הרש"ש, הא גם קודם שנתפשטה היו החוטין להדי רישא, אלא דעתה נמצאו באמצע הטלית ואם כן העיקר חסר. ותירץ, דאולי יש לפרש דתחלה היו הציציות נראין מבחוץ, ועתה שנתפשטה היו כלפי ראשו והטלית עליהם מלמעלה, וציין למגן אברהם (סימן ח' סקי"ג).

(ה) גמ', דמלאכה אשכחיה וכו', ציצית של צמר מה תהא עליה. עיין תוס' לעיל (מ). ד"ה סדין דביארו, דהקפיד על מצוה מן המובחר של תכלת, ועיין שם באות ג' מה שהבאנו מהחזון איש.

(ו) גמ', אלא אם אמרת חובת טלית הוא מי מחייב בו, כתב הקרן אורה, דהשתא סלקא דעתה דגמ', ד"חובת גברא" היינו דמחוייב ללבוש בגד של ד' כנפות, ובוודאי דמאן דאמר "חובת טלית" לית ליה האי חיובא, אבל בתר דמסיק דלמאן דאמר "חובת גברא" נמי ליכא חיובא ללבוש בת ד' כנפות, ודוקא כי מיכסי ביה חייביה רחמנא, תו ליכא קולא למאן דאמר "חובת טלית" אלא חומרא, דמחוייב למירמי בטלית שעתיד ללבושו, ולמאן דאמר "חובת גברא" לא יחייב אלא בשעת לבישה, ומכל מקום לכולי עלמא עשה איכא, ואסור למעבד טעדיקי למיפטר נפשיה מינה אפילו למאן דאמר דהווי "חובת מנא", והיינו כגירסת רש"י, "אלא הכי קאמר ליה" טעדיקי. וכן כתב השיטה מקובצת אות ח' בשם הקונטרס. ואמנם תוס' לא גרסי אלא וגרסי, "הכי קאמר ליה", ועיין באות הבאה.

(ז) תוס' ד"ה ענשיתו אעשה, עיין באות הקודמת. ביאר הקרן אורה, שחילקו דהא דקיימא לן בעלמא דעל עשה אפילו בית דין של מטה היו מכין אותו בזמן הבית, והכא משמע דמספקא ליה אי נענש אעשה, משום דעשה זו לא דמיא לשאר עשה, דאינו מחוייב לחזור אחר טלית בר חיובא, ואם אין לו לא עבר על עשה, בין למאן דאמר "חובת גברא" בין למאן דאמר "חובת טלית", ולהכי קאמר ליה ענשיתו אעשה כי האי. אמנם המהרש"א הקשה אתוס', אמאי לא מחוייב לקנות אם אין לו טלית, הא למאן דאמר "חובת גברא" קיימינן ואין לפרש דאיירי באין לו מעות וכו'. וכתב הקרן אורה דדברי המהרש"א אינן מובנים לו, וכן ההג"ה בגליון הש"ס (שבא ליישב קושיית

כתב, דמותר אף מטלית קטן לטלית גדול שהם שוים, אבל אין להתיר ציצית מטלית של גדול וליתנם בטלית של קטן דחויבו רק מדרבנן. ובפרי מגדים נסתפק, אם מותר להתיר מטלית צמר לטלית של שאר מינים, להפוסקים דשאר מינים אינם אלא דרבנן. ובארצות החיים מיקל. עוד כתב (סק"ב) בשם הפרי מגדים, דאם מצויים לו ציצית אחרים להשיג, נכון להחמיר שלא להתיר ציציותיו אם לא באופן המבואר בסק"ג. (עיין אות הבאה).

(ט) גמ', שם. כתב השולחן ערוך (סימן טו סעיף א'), דלהתיר שלא על מנת להניחם בבגד אחר אסור. וביאר המשנה ברורה (סק"ג), דיש איסור שמבזה טלית של מצוה בחנם, ומכל מקום כתב בשם ארצות החיים, דאם נתבלו ציציותיו מותר בכל גווני, וכן אם רוצה למכרו לנכרי [עיין לקמן (מג.)], או שרוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה בו ארבע כנפות מותר ליטלן, אבל אם מוכר לישראל אסור, אף שהישראל השני יוכל להטיל בעצמו. עוד כתב, דמותר להסיר הציצית ולתת תחתיהם יותר נאים משום הדור מצוה.

(כ) גמ', רבינא חייט להו מיחט. כתב בהגהות הרד"ל, דמהכא מוכח, דמקיימים מצות ציצית אף כשהציציות תחובים בכנפי הבגד, ואין לדחות דרבינא סבר חובת גברא הוא, ולכך חייט להו כשנתנם לכובס, ולעולם כשלושב הטלית אסור למעבד כן, דאם כן אמאי טרחו הפוסקים למצוא ראייה דקיימא לן ציצית חובת גברא, הא רבינא דבתראה הוא על כרחך סבירא ליה הכי, אלא על כרחך דאפילו בטלית שהוא לבוש שרי, ודלא כמו שכתב המגן אברהם (סימן ח'). וכתב, דמכל מקום נראה שהיה מנהגם שהציצית יהיו נגררים וכן משמע מרבינא גופיה (דדוקא כשנתנם לכובס עביד הכי), וכן בבן ציצית הכסת בגיטין (נז.).

כתב הרש"ש, דחידוש הוא לומר לשון מיתבי מברייטא על ברייתא, אכן מצינו כי האי גוונא בבבא קמא (צד:), ועיין שם תוס' ד"ה בימי רבי, ועיין בדבריו מה שציין עוד.

(טו) רש"י ד"ה מיתבי טלית אין פוטרין בה לשם לבן אלא מינה, אם אדומה היא יטיל בה שני חוטין אדומין וכו'. הבית יוסף (סימן ט') הביא דהקשה הסמ"ג, אם כן אמאי פריך לעיל (מ). "ולא יהא אלא לבן", הא בעינן דיהיה הצבע שזה אל הבגד. ותירץ בטהרת הקודש, דלאו לעיכובא איתמר, דהרי טלית שכולה תכלת כשרה בשאר צבעונים, ולכן שפיר מקשי לעיל אמאי פטרו סדין מן התכלת הא לא יבוא לידי איסור.

(טז) גמ', דלמא דאי עבד. כתב בטהרת הקודש, דהא דלא רצה לתרץ דחיישינן דלמא אחר שבלה יקח אותם לטליתות אחרות, כעין דמשני לעיל, היינו משום דחשש רחוק הוא שיבלה הטלית, ועדיין יתקיימו הציצית הראשונים.

(יז) גמ', כאן בטלית בת שמונה חוטין שמעת מינה מתירין מבגד לבגד. תמה בהגהות ר"ש טויבש, מאי קושיא, הא הטעם דאין מתירין הוא משום בזיון הטלית, או בזיון הציצית, וכמו שכתבו האחרונים, ובטלית בת שמונה חוטין לפירוש רש"י ד"ה תרויהו ליתא, דליכא בזיון הטלית כיון דנשאר מצויין כהלכתו, ואף בזיון ציצית ליכא כיון דלוקחים לטלית אחר, אם לא דנימא דמכל מקום הוה ליה למיגור דלמא יתיר גם מטלית בת ד' חוטין.

(יח) גמ', ושמואל אמר מתירין מבגד לבגד. כן פסק השולחן ערוך (סימן טו סעיף א'), מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר. וכתב המשנה ברורה (סק"א), דאפילו מטלית חדש לטלית חדש, וכל שכן מישן לחדש. עוד

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומני" בעיון!!!

זמני השיעור בדרף היומני בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45

בבית הכנסת שע"י 'קהילת אשכנז' החוב החם סופר 2 קרית ספר מודיעין עילית ת"ז

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן זכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 052-7113060 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>